

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Analysis terminorum, vocabulorum, regularum et
axiomatum theologorum praecipuorum, quae passim vel
in scriptura sacra vel in patrum ac orthodoxorum
theologorum scriptis occurrunt**

**Hafenreffer, Matthias
Pfeil, Johann Conrad**

Tubingae, 1609

Articvlvs primvs. De scriptura sacra

[urn:nbn:de:bsz:31-128708](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-128708)

ARTICVLVS PRIMVS.

D E

Scriptura Sacra.

Ἀγία γράφῃ.

Appellatur Scriptura à scribendo: quia videlicet Scriptura est opus scribentis, sive id quod scribitur: quod vocabulum soli illi volumini, quod Biblia dicitur, propter excellentiam seu κατ' ἔξοχὴν tribuitur. Etsi enim multa extant scripta, multi libri & Scriptura Philosophorum gentilium, Historicorum; nulla tamen ex his hanc habet dignitatem, ut præ reliquis principaliter Scriptura dicatur præter hunc solum Codicem, quem Ecclesia sic appellavit. Dicitur Sacra: primò à causa efficiente, quia à Spiritu sancto, per os Prophetarum & Apostolorum loquente est profecta. 2. Sam. 23. 2. 2. Pet. 1. vers. 21. secundò à subiecto divino; quia scilicet res verè divinas & sacras tractat; terciò à sine & effectu, quem sanè divinum producit in hominibus, quos sanctificat. Ioh. 17. v. 17. Sanctifica eos in veritate tua, verbum tuum est veritas. Et sumitur trifariam. 1. Namq̄, appellatione Scripturae intelliguntur literæ, syllabæ, apices, & dictiones, quæ scribuntur, tanquam signa, sive symbola sententiarum & rerum, quæ ratione Ecclesia est prior, quàm ipsa Scriptura: cum libri Moysi, primi & antiquissimi Scriptoris multis annis post demum scripti sint. 2. Et quidem in primis denotatur id, quod literis & apicibus illis signatur & comprehenditur, id est: Sensus & sententia, ipsum scilicet verbum Dei πρὸς ἄνθρωπον, quod Deus ipse eloquitur, manifestat, & enunciat Hominibus: hinc formulæ illæ loquendi in scriptura usitatissimæ: Dixit Deus: Loquutus est Dominus: Factum est verbum Jehovæ: Os Domini loquutum est, &c. Quod verbum πρὸς ἄνθρωπον dividitur, in verbum prædicatum, & verbum scriptum: Inter quæ tamen
(si eorum

(si eorum *scilicet*, mens, sententia, res & sensus spectetur) nullum ponitur discrimen reale, sed sunt verè *numquam*, unum & idem realiter, nempe verbum Dei. Non enim alia scripserunt Prophetae, quam, quae erant uaticinati, nec Apostoli alia, quam, quae uia uoce & linguis sonauerant, literis demandarunt, cui accidit, ut prädicaretur & scribatur. Quae quidem accidentia diuersa sunt, seu modi diuersi, quia aliud est praedicare, & aliud scribere: illud oris, hoc manus officium. Et tamen utrumq; adhibetur ad animi conceptus exprimendos. Vnde res ipsa (sive ore enunciata, cantata, aut alio quocumq; modo tractata, sive calamo scripta) per se una est. E. G. Creatio huius mundi est ex nihilo facta, quae proponitur nobis cognoscenda & credenda. Sive ergò iam uia uoce dicas: hic mundus est factus ex nihilo, siue scripto mandes, siue è scripto legas: eadem res, sententia & mens semper, & perpetuò cognoscenda & credenda manet. Ideò in sacra Scriptura, illa tanquam *ἰσχυρὰ καὶ ὑπερβαρὴ* usurpantur: Matth. 1. vers. 22. dictum est. Matth. 4. v. 4. 7. & 10. scriptum est. Sicut dicit Scriptura Joh. 7. v. 38. Rom. 10. v. 8. Rom. 4. v. 3. Et 1. Ioh. 1. v. 4. Hæc scribimus uobis, ut gaudium uestrum sit plenum. Differunt autem uerbum praedicatum & scriptum sua quadam ratione. Nam Prophetae & Apostoli suas conciones pluribus uerbis Auditoribus proposuerunt, quarum tantum præcipuas partes, Summam, & Argumenta postea scriptis comprehenderunt, nihil interim omitteutes eorum, quae ad cognoscenda uoluntatis Dei & salutis nostrae aeternae perfectionem facere uidebantur: ut Act. 2. 40. Lucas abrumpens Petri concionem ad Iudeos in die Pentecostes habitam testatur, quòd plurimis aliis uerbis testificatus & exhortatus sit Iudeos. Reicienda igitur est Papistarum diuisione, qua uerbum Dei aliud dicunt esse *ἀγγελικόν*, aliud *ἐγγεγραμμένον*, hoc est, siue scriptura traditum, aut scripturis comprehensum. Tertio per Scripturam altera doctrinae caelestis pars, scripto Dei Verbo promulgata intelligitur *συνεχόδοχος*, scilicet lex: Gal. 3. Conclufit Scriptura, (id est, lex, cuius proprium est arguere) omnes homines sub peccatum, hoc est, uerum agi uniuersum mundum peccati & transgressionis mandatorum Dei.

Verbum Dei.

Verbum in Sacra Scriptura primò sumitur pro promissione Diuina. Psalm. 119. v. 25. Vivifica me secundum tuum uerbum. Id est: promissionem.

Secundò, interdum accipitur pro lege seu pacto: ut Hag. 2. v. 6. Verbum quod pepigi uobiscum cum egredieremini è terra, firmum scilicet manebit.

Articulus primus.

4

3. Significat rem verbo Dei indicatam, promissam, vel comminanda denuntiata, Psal. 105. v. 18. & 19. Affixerunt in compedibus pedes eius, donec veniret verbū eius, id est: Res verbo Jehoua predicta. 1. Reg. 2. v. 27.

4. Sumitur pro facto: Deut. 19. vers. 15. In ore duorum aut trium testimonium stabit omne verbum. 2. Samuel. 11. v. 27. Displicuit verbum hoc, quod fecerat Dauid, id est: factum.

5. Significat Orationem & colloquium: Coloss. 3. ver. 17. Omne quodcunq; facitis in verbo, &c. Ephes. 4. v. 29.

6. Significat Eloquentiam aut etiam garrulitatem. 1. Cor. 4. v. 19. & 20. 1. Cor. 2. v. 1. 1. Cor. 1. v. 17.

7. Significat prædicationem & doctrinam. 1. Cor. 2. v. 4. Sermo meus & prædicatio mea in ostensione Spiritus, & virtutis. Act. 13. v. 42. c. 15. v. 6. 1. Joan. 2. v. 7.

8. Nonnunquam pro doctrina heretica accipitur, sed addito aliquo Epitheto, Eph. 5. v. 6. Nemo vos seducat inanibus verbis. 2. Pet. 2. v. 3.

9. Significat sententiam seu summam Gal. 5. 14. Omnis Lex in uno sermone impletur, nempe hoc, diligas proximum tuum sicut teipsum.

10. Verbum Dei significat diuinam illam vim, & viuificam virtutem, qua Deus condidit & conseruat creaturas, easq; iterum quando placet, destruit. Heb. 1. v. 3. Portans omnia verbo virtutis suæ. Deut. 8. v. 3. Matth. 4. v. 4. Dicitur homo viuere verbo, quod procedit ex ore Dei, hoc est: vi & energiâ, quam verbo & benedictione sua largitur.

11. Per Synechdochen sumitur pro doctrina Euangelij Rom. 10. vers. 3. propè te est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus.

12. Sumitur verbum sepe numero in Scriptura Sacra de reipsâ, de qua tractatur. Matth. 19. vers. 11. Non omnes capiunt verbum hoc, id est: non omnes sunt dono continentie præditi, ut extra coningium sancte & caste viuant.

13. Primaria, propria, & genuina significatio huius vocabuli est, pro sermone & totâ doctrinâ ab ipso Deo, generi humano edita & tradita per Prophetas, Euangelistas & Apostolos, ut ex illa ad vitam æternam erudiamur. Huius infinita exempla occurrunt in SS. Esai. 9. v. 8. &c.

14. Sumitur etiam pro consubstantiali Verbo, λόγος seu pro Filio Dei, qui est secunda persona adorande Trinitatis. Ps. 33. v. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt. Que vocabuli significatio apud Euangelistam Johannem in N. T. reperitur Johan. 1. v. 1. & 2. & v. 14. Vbi notandum, quod locus ille 1. Joh. 5. v. 7. Tres sunt, qui testimonium dant in Cælo, Pater verbum & Spiritus

Spiritus S. in plerisq; veteribus Græcis codicibus non reperitur: forte fraude hæreticorum, vel etiam negligentiâ librariorum & scribarum, vel alia quadam incuria, idè D. Lutherus eum omisi ac reddere noluit: quia tamen commodissimè interseri potest: Itemq; stylus orationis & rei ipsius sententia pulcherrimo consensu quadrat, ad stylum perpetuamq; sententiam Johannis Evangelistæ, merito magni à nobis est estimandus, ac tanquam Apostolicus & à Dei Spiritu profectus retinendus: Deinde restat locus Apoc. 19. v. 13: Et vestitus erat veste, aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius VERBUM DEI. Sed propter mysticum sensum, qui in eo libro est, hæc quoque phrasis obscurior haberi possit, ut videatur sententia huius capituli congruere, cum Pauli dicto. 2. Thess. 2. v. 8. Quod Christus Spiritui oris sui, id est: Doctrinâ verbi Dei, ministerio piorum & doctorum virorum Antichristi impietatem, errores & idolomaniam sit refutaturus & confecturus.

Biblia, Βίβλια

Biblia, primò significans, omnis generis libros, à variis Authoribus scriptos.

2. Propter excellentiam vel raritatem $\epsilon\gamma\omicron\chi\lambda\upsilon$ totum illud opus Biblia vocari, nunc quidem solet in Ecclesia Dei, quo Libri V. ac N. T. continentur: Quod ipsum Nomen etiam Germani retinent Bibel. Et quemadmodum in Evangelio Deus dicitur $\kappa\alpha\tau' \epsilon\gamma\omicron\chi\lambda\upsilon$ Bonus: non quod Angeli, Homines, & alia creatura non sint bona, quoad Creationem (semper enim addit Moyses: Et ecce erant valde bona.) Ità sola Biblia merentur hoc nomen, ut dicantur Biblia: quia ut Bonitas Dei, Bonitatem Angelorum & hominum: Ità libri Biblici reliquos libros multis parasanguis superant. Horrenda ergo vox Thomæ Müntzeri, qui nomen hoc, quo sacra volumina notare solemus scelesto habuit ludibrio. Nihil, inquit, est cum sacra Scriptura, quid Bibel/ Dubel/ Vabel?

Luth Tom: 2. Ienens. German. fol. 442. ad Duges Saxonie Friedericum & Ioannem.

Canon, Κανὼν.

1. Canon apud Ecclesiasticos Scriptores accipitur, pro regula seu præcepto discipline, siue politie Ecclesiastica: Vnde Canones Conciliorum.

2. Latissima & generalissima significatione sumitur pro Catalogo omnium indifferenter librorum Scripturæ, qui sunt ab Ecclesiis siue omnibus, siue quibusdam, siue multis, siue paucis recepti. Quo sensu Carthaginense Concil. 3. cui interfuit quoq; Augustinus omnes libros Apocryphos, c. 47. Canonicos appellat: quib. tamen non parem tribuerunt Patres auctoritatem, ut patet ex admonitione Augustini, qui Maccabaorum libros cum indicio legendos:

Articulus primus

6
legendos iubet. & lib. 2. de doctrina Christi. cap. 8. post initium expresse hanc distinctionem ponit, quosdam scilicet ex illis libris, (quos ille Canonicos appellat) ab omnibus accipi Ecclesiis, quosdam vero à quibusdam tantum: Et addit: illas Scripturas, quæ ab omnibus Ecclesiis accipiuntur, preponendas esse ijs, quas quædam non accipiunt. Et in his rursum, quæ à pluribus & grauioribus accipiuntur, preponendas esse ijs, quæ pauciores, minorisq; auctoritatis Ecclesia tenent.

3. *Stricta & propria significatione sumitur pro numero librorum sacrorum, ad quos veluti certissimam normam omnia Christiane religionis dogmata sunt exigenda. Quod vocabulum non est consilium, vel ex aliis scientijs & disciplinis accommodatum, desumptum, sed in ipsa sacra Scriptura reperitur. Primò, Gal. 6. v. 16. ubi Paulus hoc vocabulo utitur scribens: Quotquot super hunc Canonem seu regulam ambulant, pax super illos & misericordia. Quæ verba sunt conclusio totius Epistolæ, in qua tradidit summam Legis & Euangelij: Secundùm quam Apostolicam explanationem, seu normam & regulam, qui vixerint, super hos futuram pacem & misericordiam pronunciat.*

Secundò legitur hoc vocabulum Canonis in V. T. in Psal. 19. v. 5. ubi quidem vetus Translatio habet, in omnem terram exiuit sonus eorum. Quæ in parte D. Hieronymus secutus est 70. Interpretes, qui verterunt à Φόνη & sonus: Verum si inspicitur textus Hebræus legitur vox קָוָה à קָו quod significat lineam, filum, perpendicularum, regulam & amissim. Constat autem, Spiritum Sanctum hoc in loco vaticinari de propagatione Euangelij in vniversum orbem terræ, quo sensu Paulus hunc ipsum versum citauit Rom. 10. v. 18. Intelligit itaq; per hoc vocabulum doctrinam cælestem in Scriptura traditam, eorq; officium finem & usum denotare voluit. Nam καὶνὸν iuxta Varini definitionem est μέτρον, id est, mensura vel regula infallibilis, nullam omninò additionem vel appositionem aut detractionem admittens. Estq; locutio metaphorica; quemadmodum enim Architecti, quæ ædificia extruunt ad canonem, normam seu regulam exigunt, ut singule partes iustâ proportionem inter se ac symmetria cohercant: Ità Deus Canonem assignauit Verbi Ministris, quo ritè & ordine Ecclesiam ædificent. Est verò Canon duplex. Alius est Canon morum, quæ ratione omnes libri Apocryphi possunt dici Canon & regula morum & piarum actionum vitæ: alius vero est Canon doctrine cælestis, ipsa scilicet Sacra Scriptura Prophetica & Apostolica, cuius Deus ipse initium fecit exarato Decalogo, suo digito in duabus tabulis lapideis anno ab orbe condito. 2. 4. 53. Exod. 31. v. ultimo, & Dent. 9. v. 10.

Libri

Libri Canonici.

Ratio appellationis horum librorum hæc est; Non, quòd autoritas illorum per Canonem alicuius Concilij eis attributa sit, cum ne nominari aut fingi quidem possit Concilium aliquod, in quo primum sit talis constitutus Scripturæ Canon, quasi antè Scripturam non habuisset talem auctoritatem. Verùm, quòd hi libri sint tutissimus Canon, exactissima norma, infallibilis linea, ac regula omnis doctrine, secundum quam, tanquam ad perpendicularum, omnia scripta & dogmata, tam fidelium, quàm infidelium liberè sunt exigenda, cognoscenda ac dijudicanda, & que cum ea congruunt, pro veris & rectis recipienda; quæ verò ab ea dissentiunt & dissident, pro adulterinis, spurcis & falsis sint rejicienda. Qui generatim definiuntur, quòd sint libri divini à Prophetis in Veteri, & ab Apostolis in N. T. Ecclesie Dei traditi & commendati, ut ex illis divina veritas cognoscatur, & secundum eos, tanquam exactissimam regulam, quævis dogmata iudicentur. Dicuntur aliàs libri Testamenti, seu fœderis Divini: quia in illis docetur de Testamento Dei, seu de fœdere inter Deum & homines.

Auctoritas librorum Canonicorum.

Librorum Canonicorum auctoritas est duplex. 1. Interna respectu sui, & externa respectu nostri. In se considerati, dignitatem suam accipiunt, primariò ab ipso Deo, Scripturarum Authore primo: secundò ab Authoribus Sanctis Dei hominibus, qui, tanquam Amanuenses, illos publicis literis exarârunt, ac muneri sui auctoritatem argumentis indubitatis asseruerunt.

2. Alia est externa auctoritas, quoad nos. Vnde enim nobis constet, hunc vel illum librum esse alicuius Prophetæ vel Apostoli, si queratur? Ecclesie omnium temporum testimonium à cunctis consulendum, eo tamen discrimine, ut potissima auctoritatis extraneæ vis penes primitivam Ecclesiam resideat, utpote, quæ primitus singulorum librorum originalia habuit, ἀρχογενῆς αὐτῶν εἶδεν, recognovit, ac de rebus visis & recognitis testata est, & fideli semper cura ad posteritatem propagavit, quæ Ecclesie vocem amplexa ac secuta, nobis quoq; hoc κειμήλιον singulari Dei beneficio sàctum tectum reliquit.

Diuisio Canonicorum Librorum.

Sunt Libri Canonici duplices. 1. Veteris Instrumenti, vulgò dicti Prophetici, qui ante Messiam in carne exhibitum per Prophetas Spiritu

B

Sancto

Articulus primus

Sancto pradios 2. Petr. 1. v. 19. propositi fuerunt, & Ecclesia commendati. Tales sunt: Genesis, habens capita 50. Exod. 40. Leuit. 27. Numer. 36. Dent. 34. Jos. 24. Liber Iudicum 21. Ruth. 4. 1. Sam. 31. 2. Sam. 24. 1. Reg. 22. Posterior. 25. 1. Paral. 29. Posterior 36. 1. Esdra 10. Posterior qui & Nehemia dicitur 13. Esther 16. Job 42. Psalmorum 150. Prou. 31. Ecclesiastes 12. Cant. Canticorum 8. Quatuor Prophetæ maiores, Esaias 66. Jeremias 52. cum Threnis 5. Ezech. 48. Daniel. 14. Duodecim minores Prophetæ: Oseas 14. Joel 3. Amos 9. Obadias 1. Jonas 4. Micheas 7. Nabum 3. Habacuc 3. Zephanius 3, Haggæus 2. Zacharius 14. Malachias 4. Hi libri omnes, si numeranda colliguntur sunt 39. Et scripti sunt Idiomate Hebræo, exceptis pauculis in Daniele, Esdra, & unâ perisope in Jeremia cap. 10 vers. 11. Vbi sermo est Chaldaicus, & in Jobo sunt quog, quæ cum Arabica lingua plurimam habent societatem, teste Hieronymo, præfat. in Danielem.

Niceph. libr. 2.
Ecclesiast. Hist.
c. 45.

2. N. sunt Testamenti Libri Canonici, & dicuntur Apostolici, qui exhibitio iam Christo impellente Spiritu Sancto, ab ipsismet Apostolis, ut Mattheo & Joanne: vel ipsorū suasu, ut à Marco & Luca, (secundum quorundam sententiam) excepti & Ecclesie fideliter custodiendi, ac ad posteritatem propagandi traditi sunt. Licet verò Marcus non fuit immediate Apostolus Christi: tamen discipulus Petri fuit, à quo hausit Historiam Evangelicam, quam, cum Petrus legisset, approbavit. Hinc 1. Epist. 5. cap. v. 13. vocat eum Filium suum; Sic & Lucas Evangelista, etsi non fuerit ex numero duodecim Apostolorum, neq. ad munus Apostolicum eo, quo ceteri, modo vocatus, tamen constat, quod dictorum & factorum Christi historiam, adeoq. etiam præcipuas eius conciones & miracula insigniora ex ore Apostolorum, qui testes eorū fuerunt, & quibus cum ille familiariter versatus fuit, diligentissime annotavit, hinc Evangelium eius, ut verè Job v. 25. ab Ecclesia, scriptis Canonicis annumeratum est. Recensentur autem hoc ordine. 1. Evangelium. Matthæi habens capita 28. Marci 16. Luce 24. Johanni 21. Acta Apostolica 28. qui libri vocantur Historici. Ceteri dogmatici, ut Epistola Pauli ad Romanos 16. 1. Corinth. 16. 2. Corinth. 13. Ad Galat. 6. ad Ephesios 6. Ad Philippenses 4. Ad Colossenses 4. Ad Thessalonicenses prior 5. posterior 3. Ad Timotheum prior 6. posterior 4. Ad Titum 3. Ad Philomenem 1. una Petri 5. Johannis una. capit. 5. Hos itaq. omnes, & singulos libros, tam Veteris quam Novi Testamenti Canonicos Ecclesia accepit, ab ipsis Authoribus, quos audierat, quos nouerat, quos in carne viderat, diuinitus excitatos & singularibus donis Spiritus Sancti illustratos, miraculis insuper, signis & testimonijs euidentissimis ornatos, de quibus ceris & bona fide testa-

fide testari poterat, se non esse deceptam, sed ab his ipsis Authoribus accepisse, quorum nominibus erant insigniti. Quemadmodum Euangelista Johannes cap. 21. suum testimonium & Ecclesiae testificationem coniungit, dicens: Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit haec, & scimus, quia verum est eius testimonium. Sic Tertullianus testatur, suo adhuc tempore apud Ecclesias Apostolicas, Authenticas eorum litteras recitari, sonantes vocem & representantes faciem uniuscuiusq.

v. 24.

De praescripto aduersus Haeret. pag. 34.

Libri Mosis, Πεντάτευχος.

Sic dicuntur, non potissimum, quia eius sit mentio in illis Libris, & Dux ac populi sui Legislator: Verum quia ipsemet Moses eos conscripserit. Unde autem habuerit historiam ante & post diluuium tam exactam Moses, usque ad educationem populi Dei ex Aegypto, an tantum ex viva traditione Patrum, an vero ex aliqua quadam certa annotatione, seu scripta historia (id quod vero simile est) an vero ex miraculosa Dei reuelatione, qui voluit eam historiam posteritati notam esse, ignotum est.

Nam in libro Geneleos non facit ullius Authoris mentionem, unde descripsisset. Quando autem sit liber Geneleos à Mose descriptus sciri non potest, nisi quod consentaneum est, antequam in grauissimam & laboriosissimam functionem vindicandi populum Israeliticum ex Tyrannide Pharaonis, & ducendi in terram promissam fuisset collocatus, hoc apud collectum esse. Reliquos vero libros in deserto successimè composuit & absoluit, ante suum obitum.

Apocryphi Libri.

Ita vocantur ab occulta Origine, (ab ἀποκρύφω, abscondo, occulta) Quia de eorum Authoribus veris semper in primitiua Ecclesia fuit dubitatum, an certò essent ab ipsis Apostolis conscripti & editi, quorum nomen & titulum praeserunt; hinc ab iis tantummodo, qui vellent, priuatim fuerunt asseruati, successu tamen temporis in Ecclesia quoque legi ceperunt, hodieque leguntur: Verum ad dogmatum fidei confirmationem & controuersiarum Theologicarum decisionem non adhibentur, cum in singulis ferè aliquid reperitur, quod tum librorum Canonice authoritati, tum sibi ipsis sine controuersia repugnet: tales libri Apocryphi veteris Testamenti à Scriptoribus Ecclesiasticis sunt, tertius Esdrae, habens cap. 9. Ac quartus

B 2

liber

liber cap. 16. fragmentum Esther; Oratio Manassæ, Tobias 4. Judith. 16. Historia Susannæ. Hymnus trium puerorum, Historia Belis & Draconis sub Cyro. Rege Baruch, cum Epistola Jeremie adiecta libello Baruch cap. 6. Liber Sapientie, qui Philoni Judæorum eloquentissimo tribuitur. 19. Ecclesiasticus 51. Primus liber Maccabæorum 16. secundus 15. In Nono Testamento sunt Epistola ad Hebræos, habens c. 13. Jacobi 5. Secunda Petri 3. Secunda Johannis 1. & Tertia 1. Epistola Juda. 1 & Apocalypsis Johannis Theologi cap. 22. quibus certo suo respectu annumeramus veterem vulgatae Bibliorum editionem, quæ pluribus in locis est vitiosa, & ab Hebræa discrepat, quamq; Papistica Ecclesia in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus & expositionibus pro authentica vult haberi, et nemo illam rejicere quoniam prætextu audeat vel præsumat.

Hi libri Apocryphi, si inter se conferuntur, illi qui in Nono, quam in Veteri Testamento comprehenduntur, maiorem habent auctoritatem & ad probandum dogmata ab omnibus hodie ferè admittuntur. Cum primis autem Epistola ad Hebræos, propter elegantem V. T. commentarium. Et Apocalypsis, propter illustrissima de regno Antichristi & alia plura vaticinia certissimis euentibus completa, cæteris eiusdem ordinis eminenter antecellunt. 2. Nominantur Ecclesiastici, quia, quæ ad institutionem & edificationem faciunt plurima continent, cum utilitate & fructu tum priuatim legi, tum publicè in Ecclesia recitari possunt. 3. Vocantur etiam à quibusdam Sacri, respectu profanorum Scriptorum, quibus opponuntur. Gravissimè ergo Patres Concilij Tridentini peccasse iudicandum est, quòd pro sua libidine omnes in genere libros Biblicos pariter faciunt Canonicos, eosq; Ecclesie absq; vllò primitivæ Ecclesie testimonio obrudere conati sunt: Omnibus illis hos libros pro Canonicis non agnoscentibus dirum Anathema dicentes & impingentes. Anathema itaq; sunt Cyprianus, Athanasius, Hieronymus, Eusebius & alia Ecclesie lumina, imò ipsa Ecclesia primitiva quæ libros accepit, & ut oculatus testis posteritati commendavit.

Sunt deniq; libri nonnulli Ecclesiastici, in summo gradu Apocryphi, hoc est, manifestè falsi, adulterini vel supposititij V. & N. Testamenti. Veteris Testamenti sunt, Libellus quidam Enoch. Psalmus 151. cuius meminit Athanasius in Synopsi, ac multi Pseudoprophetarum libri 2. Adulterini Novi Testamenti: ut sunt Proteuangelium Jacobi: Euangelium Nicodemi: Canones Apostolorum: Euangelium secundum Ægyptios: Liber pastoris Hermæ: Item Epist. ad Laodicenses, & 3. ad Corinthios quales tamen ab Apostolo scriptæ nusquam legitur; Euangelium Nazaræorum, & huius
furfurii

furfuris alij libri nobis, qui ab Ecclesia merito è codice Bibliorum sunt reje-
cti. Veteris quidem Testamenti ideo, quòd quidam illorum post tempora
Prophetarum tunc scripti sunt, cum populus Israël non amplius habebat
Prophetas, quales veteres erant: & scripti sunt ab iis, qui non habebant divi-
na testimonia de doctrinae suae certitudine & auctoritate, sicuti Prophetae:
Quidam verò virorum divinitus illuminatorum nomina praeseferant,
quales est libellus ille Enochi, sed non habebant certas testificationes, quòd ab
illis, quibus tribuuntur essent conscripti. Novi verò Testamenti Apocry-
phi adulterini ideo reprobati sunt. 1. Quia non poterant ostendi ex testifica-
tione prima Ecclesiae, quòd vel ab ipsis Apostolis essent conscripti: vel vi-
ventibus Apostolis comprobati. 2. Quia afferbant peregrinam doctri-
nam, non consentaneam illi, quam Ecclesia ab Apostolis acceptam in re-
centi adhuc memoria tenebat, & in Canonicis scriptis, conservabat.

Traditio παραδόσις.

Hoc vocabulum est Ambiguum. 1. Leges per Mosen late vocantur
traditiones. Act. 6. v. 14. haram traditionum emulatorem se fuisse docet
Paulus Gal. 1. v. 14.

2. Significat ipsam doctrinam divinam, quam Apostoli primò viva
voce annunciarunt, & postea in literas retulerunt. In qua significatione in
Epistolis Paulinis aliquoties ponitur. 1. Cor. 11. v. 23. A Domino accepi,
quòd tradidi vobis, de Cena Domini loquens, cuius institutionem statim
in seqq. verbis descripsit. Sic 1. Cor. 15. v. 3. Tradidi vobis imprimis, quòd
acceperam, quòd Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris secun-
dum scripturas. Vbi nomine traditionis comprehenditur, quòd in V. & N.
Testamento de resurrectione mortuorum aperte descriptum est. 2. Thess.
2. v. 15. State & tene traditiones, quas didicistis, sive per sermonem,
sive per Epistolam. Item 2. Thess. 3. v. 6. Subducetis vos ab omni fratre,
ambulante inordinatè, & non secundum traditionem, quam accepe-
runt à nobis: quam traditionem seqq. verbis explicat.

3. Traditiones vocamus eas, quae testificantur, ab his Authoribus,
quorum nomina praeseferunt, Prophetarum, Evangelistarum & Aposto-
lorum, libros descendisse, & haec sunt unanimes & consentientes totius primae
Ecclesiae, quas obvius ulnis amplectimur.

4. Quandoq; etiam veteres per Traditiones intelligunt non dogma-
ta aliqua fidei, sed ritus, qui propter decorum & ordinem in Ecclesia ser-
vantur. Hos non damnamus, licet in scripturis mandati non sunt, quia sunt
incitamenta & retinacula pietatis: quales sunt, Cenam Domini à jejunis

Articulus primus

12

esse sumendam: flexis genibus & nudo capite orandum: Ceremonia item usitate in nuptiis benedicendis: Psalmodia, dies festi, &c. hos ritus Apostolus Paulus comprobat, ubi omnia decenter fieri debere mandat. 1. Corinth. 14. v. ult.

5. Per traditiones intelligimus quoque eos ritus, quos vel Apostoli pro statu suorum temporum. τῶν καιρῶν, καὶ ἐκαστοῦ χρόνου Ecclesiastica in servientes observarunt, nec in Sacris literis expressi sunt, cum hoc sine non tradiderint, ut eos perpetuos esse vellent, vel etiam literis consignatos certo tantum tempore accommodata esse voluerunt: qualis fuit traditio de abstinentia ab immolatis, suffocato & sanguine, &c. Act. 15. vers. 20.

6. Traditionis vocabulo significantur constitutiones vel sine verbo, vel contra expressum Dei verbum, in Ecclesiam introducte, quales fuerunt tempore Christi Phariseorum, quas antiquas appellat, quia iam longo tempore invaluerant in Ecclesia Judaica: Matth. 5. & 15. vers. 2. & nostri seculi traditiones Romanensium, &c. quas traditiones rejicimus ex mandatis divinis prohibitoriis. Deuteronom. 4. vers. 2. cap. 5. vers. 32. cap. 12. vers. 32. Matth. 15. vers. 9. Coloss. 2. vers. 8. Apoc. 22. vers. 18. & 19.

7. Interdum libri sacra Scriptura continuo decursu annorum & temporum, nunquam interrupta serie ab Ecclesia custoditi & posteritati traditi intelliguntur, quos ex Ecclesiae traditione habemus. Hanc Irenaeus dives depositarium veritatis appellat.

8. Hoc vocabulo comprehenduntur etiam illa dogmata, quae quidem non totidem literis & syllabis in Scriptura reperiuntur, sed certa, bona, firma & manifesta consequentia ex perspicuis testimoniis sacrae Scripturae extrahuntur. Sic ab Ecclesia traditionem accepisse testantur Patres, quod infantes baptisandi sint.

9. Interdum usurpatur pro unanimi & Catholico consensu Patrum: Vt si dicimus, usitata loquendi formula: Patres ita tradiderunt, &c.

Religio, ὁμοκεία.

Primo significat affectus animi, sive devotionem: hinc omnes Christiani firmam animi fiduciam Christo adherentes, sunt & appellantur Religiosi. Ubi tamen non intelligimus superstitionem Monachorum, qui ut regulis suis auctoritatem conciliarent, nomen generale & sanctum religionis eis demerere sunt soliti. solum Religiosi appellari voluerunt.

2. Signi-

Lib. 3. cap. 4.
statim ab initio.

Origen. in cap.
6. Ad Rom. Cy-
prianus lib. 3.
Epist. 8. ad Fi-
dum
August. lib. 4.
contra Donati-
stas. c. 27.

2. Significat fidem & doctrinam Christianam, scriptis Prophetarum & Apostolorum comprehensam, qua de Deo eiusq; voluntate erga nos clementer & abunde nos erudit.

Zelus.

Origo huius nominis est à *Ζηλος*, quod fervere seu astuare, & ebullire significat, quasi animus astuans bulliat, & in dicta & facta motum istum significantiā prorumpat. Significat autem primò zelus honestum & laudabile studium, quo accendimur ad alicuius virtutes imitandas, aut etiam superandas, sine ulla tamen ipsius odio. 1. Corinth. 14. vers. 1. *Æmulamini spiritualia.* 2. Corinth. 9. vers. 2. *Et vestra æmulatione provocavit plurimos.* Secundo significat livorem ac invidiam, cum alteri invidemus id, quod nobis peculiare esse volumus, ideoq; rivali patri non possumus. Galat. 5. vers. 20. *Vbi Paulus æmulationem inter opera carnis recenset, Iac. 3. vers. 14. 2. Corinth. 12. vers. 19.* Tertio in religionis negotio zelus significat vehementem animi motum atq; impetum conceptum ab aliquo, in rebus ad cultum divinum spectantibus. Et est duplex: Pius & Impius, Pius est, qui nititur verâ fide, verâq; vocatione, ac consistit intra metas charitatis laudemq; meretur. Estq; et idem duplex: vulgaris & heroicus: ille moderatiori: hic vehementiori impetu fertur, ac plerunq; cum vocatione extraordinaria seu immediata coniunctus est. Cuius exempla sunt Moses, confringens tabulas Decalogi: Christus ejiciens venditores è templo: Multiq; pij Reges, Principes, Prophetæ & Apostoli, &c. Quò referimus ferventem zelum D. Lutheri, divinitus excitati, non modo, ut Antichristum revelaret. 2. Thessal. 2. sed etiam ut Pseudodoctoribus, Anabaptistis, Sacramentariis, Antinomis, aliisq; magnâ Spiritus peccatiâ contradiceret. Impius zelus est cum pugnatur pro mendacio asserendo, ac propagando & simul non spectatur doctrina ipsa, sed Authoritas, fama, opes, gloria, cupiditas vindicta, aliâq; affectuum monstra animi hominis occupant. Talis est Pontificum zelus, ardentium odio Christi & Apostolorum. Actor. 5. vers. 17. Actor. 13. vers. 45. Et huius generis zelus est Antichristi Romani & Satellitum eius, qui prætextu religionis & veritatis utrumq; agunt: Mendacia & Idola stabiliunt & tyrannidem & lucrum querunt. Ad eandem classem etiam Carolostadij Iconoclastæ zelus referendus est, qui mera emulatione adversus Lutherum accensus, res novas tentare, statuas demoliri, & contra simplicem verborum Cœna Domini-
ce sententiam disserere cepit. Cum *Ζηλον ἄληθον & Φευδαννον*
imita-

imitati sunt Zuinglius, Münzerus, Storck, Schuenenckfeldius, Calvinus, & totus numerus istius Synagoga.

4. Est & alia species zeli, qui ratione fundamenti quidem laudandus, cum pro Christo & veritate doctrina celestis suscipiatur, at ratione effectus non item, cum nimio amore feratur extra metas, vel officij vel charitatis Christianae. Talis cernitur in Apostolis, volentibus igne caelitus demisso Samaritanos non obediens Evangelio evertere. Luc 9. v. 54. In Iona, qui mavult Niniven perire, quàm non videri verus Vates, Ion. 4. v. 1. & 2. In Josua, volente duos, qui in castris remanserant, & Spiritu Domini erant impleti, prohibere ne prophetarent. Num. 11. v. 28.

Inprimis verò huius indiscreti zeli exemplum cernitur in Petro, qui cum audiret Christum de passione vaticinantem, amore eius accensus dissuadere illi tale propositum conatur. Matth. 16. v. 21. Cumq; eum comprehendi cerneret, gladio arrepto irruit in militum cohortem. Matth. 26. vers. 51.

Nonsunt igitur talia dicta vel facta, quae pro veritatis quidem defensione usurpantur, sed metas vocationis, & charitatis fraternae limites transcendunt, praetextu zeli defendenda & excusanda. Dominus enim eiusmodi zelum indiscretum gravissimè redarguit in Iona, Petro, & reliquis discipulis, &c.

Articuli Fidei.

1. Articuli fidei intelliguntur ij, qui è scriptis Apostolorum sunt collecti. Symbolum Apostolorum dictum: Dic 12. Stück des Christlichen Glaubens. Secundapars nostri Catechismi.

2. Nomine articulorum fidei veniunt, Demonstrationes invictae certae & immotae, verum non ex humanaratione petita, sed ex verbo Dei manifesto depromptae, licet non in Symbolo Apostolico contineantur expressè: quorum articulorum uno negato, totum redemptionis opus labefactatur & in dubium vocatur. E. g. Articulus fidei est, sola fide hominem iustificari coram Deo: id est, doctrina in verbo Dei fundata: Sic Articulus fidei est, in sacra cena nobis communicari verum corpus & verum sanguinem Iesu Christi: id est, doctrina in verbis ipsius Christi veracis & omnipotentis fundata.

Catechismus.

1. Generaliter significat doctrinam vocalem, qua alius alium erudit. Ein mündtlichen Bericht.

2. Signi-

2. Significat eam doctrinam, qua voce è Scriptis Prophetis & Apostolicis, de vera religione Domini nostri Iesu Christi auditoribus traditur, cuius sunt sex primaria capita: Decalogus, Symbolum Apostolorum, Oratio Dominica, Institutio Baptismi, Cena Dominica, & Clavium regni caelorum.

Catechumenus.

Reperitur hac vox in Epistola ad Galatas, cap. 6. v. 6. & in generali significatione denotat unumquemque, qui sonanti voce & sermone ab alio eruditur. Vnde & Philosophorum & Opificum discipuli Catechumeni vocari possunt.

2. In primitiva Ecclesia, cum ea revelato Evangelio ex Iudaeis & gentibus colligeretur, Catechumeni fuerunt ii, qui priusquam baptizarentur, in doctrina pietatis & religionis Christianae ad breve tempus instruebantur. Sic Catechumenus fuit Augustinus, sic Ambrosius, qui & adhuc Catechumenus electus est in Episcopum.

3. Hodie, postquam infantes, qui vocalis doctrina nondum sunt capaces baptizantur, vocantur Catechumeni ii, qui cum post acceptum in infantia Baptismum adoleverint, in vera & pia doctrina Christi erudiuntur, ut, quod in infantia suo modo crediderunt, & beneficio Spiritus sancti acceperunt, hoc in adolescentia revelatè credere & intelligere incipiant.

Revelationes DEI.

Sunt multifariae: Heb. 1. v. 1. ad duo tamen potissimum genera possunt referri. Aliae namq; sunt ordinariae: aliae extraordinariae. Ordinariae sunt in quadruplici differentia. Primò, patefactiones Dei factae sunt in V. T. per Urim & Thumim. Exod. 28. v. 30. Levit. 8. v. 8. Deut. 33. v. 8. per quae Israelitae consulebant Dominum, & vel gemmarum in pectorali summi Sacerdotis positarum, luce & fulgore, aut tenebris, aliisq; nobis incognitis rationibus de Dei voluntate edocebantur, sicut historiae Davidis, 1. Sam. 23. v. 2. & 10. luculenter ostendunt. Secundò, Aliae sunt, quando Dominus populo Israelitico de rebus gravius requisitus responsa dabat, ex propitiatorio sive tegumento arcae fœderis de medio Cherubim; unde deinceps dicitur in Scriptura Dominus sedens super Cherubim. 1. Sam. 4. v. 4. 2. Reg. 19. v. 15. Tertiò, Alia est patefactio, qua Deus Pater in Novo T. locutus est nobis per Filium suum. Heb. 1. v. 2. Ioan. 1. v. 18. qui & ipse docuit suos discipulos. Matth. 5. v. 6. 7. Ioan. 14. v. 26. & Spiritu S. eos donavit, à quo multi sunt in omnem veritatem. Ioan. 16. v. 13. Act. 2. v. 4. ut essent testes Christi

Christi per uniuersum mundum Act. 1. v. 8. Quartò, est patefactio Dei, que adhuc hodie fit in Ecclesia, per Verbum & Sacramenta, per que Deus agit nobiscum & se nobis conspiciendum præbet, tanquam in speculo & enigmate, & beneficia spiritalia credentibus exhibet, confert & obsignat.

Secundo. Extraordinaria sunt, quibus Deus se hominibus vel in forma visibili videndum, vel prolatis oraculis audiendum præbet, eosq; vel dubitantes confirmat, vel malos consolatur, vel de rebus gravibus Ecclesie ac Reipub. impendentibus edocet. Harum species quatuor numerantur. 1. Qua Deus vigilantibus modo interno ac mystico se patefecit, eiq; singulari Spiritu Sancto futuri aperiuit, aut per eos locutus est, interdum etiam visis menti objectis eos erudit, ut visio Esau & Joannis in Apocalypsi. Horum aliquid, quod locuti sunt intellexerunt: aliqui verò non intellexerunt quid dicerent: ut Caiphas, vaticinans de efficacia mortis Christi: Et Bileam impius hypocrita de Messie oritur ac beneficiis, deq; gente Macedonum. Huic cognata est ecstasis, in qua sensus corporei abstracti a rebus externis intra se revocantur, ut oculi externa objecta non videant, neq; auris externos sonos audiant, sed mens liberata isto corporeo seruitio, tota in oblati visionibus contemplandis occupatur, ut Paulus in templo Ierusalem. Act. 22. v. 17. Raptus verò D. Paulus 2. Cor. 12. v. 2. 3. 4. planè singularis fuisse videtur, cum ipsemet Paulus fateatur, se nescire utrum fuerit in corpore, an extracorpore. Si mera & simplex fuisset ecstasis, non fuisset opus commonefactione, quam bis inculcat.

Secunda est, qua Deus dormientibus per somnia revelavit futura, aut voluntatem suam patefecit, ut Iacobo, Gen. 28. 13. Danieli, Dan. 7. 1. Josepho, Matth. 1. 21. Magis, Matth. 2. v. 12. Hæc somnia unà cum cæteris miraculosis patefactionibus & operibus deserunt. Quibusdam impiis quoq; Deus somnia Prophetica obtulisse legitur, ut eos hac ratione ad agnitionem veritatis & penitentiae vocaret, & Ecclesie ac Politie conservationem ac gubernationem dirigeret: qualia sunt somnia pincernæ & pistoris, Gen. 40. v. 5. Pharaonis, Gen. 41. v. 1. Nebucadnezaris, Dan. 2. v. 1. & 4. v. 2. Sed hi, quia intellectu rei visæ caruerunt, Prophetæ propriè dici non possunt. Tertia species est, qua Deus in visione externa hominis vel nubis sive alius imaginis apparuit Sanctis, ab ore ad os cum illis locutus est coram. Hac ratione Dominus ante latam legem usus est frequentius, ut quando apparuit Abrahamo, Gen. 18. v. 1. Iacobo in luctu nocturna, Gen. 32. v. 1. & Mosi imprimis per totum tempus istius gubernationis. Quarta species est apparitio Angelorum, quorum ministerio sæpè Dominus Ecclesiam de futuris eventibus edocuit, ut Lothum de excidio Sodomorum, Gen. 19. 12. Etiam de morte

Ochoz 16.

Ochozia, 2. Reg. 1. Danielelem de tempore adventus Christi & sine Politiæ
Iudaice. Dan. 9. Zachariam de Ioannis, Mariam de Messie nati-
vitate. Luc. 1.

Quomodo.

1. Interdum hoc vocabulum querit de modo rei agende vel actæ: & vocatur Quomodo didacticum, quia docendi gratia & declarationis causa adhibetur, nec promissioni Dei opponitur, sed errori & phantasis humani cerebri. De hoc Quomodo didactico passim loquitur sacra Scriptura: Matt. 22. 43. Phariseis, qui Christum hominem tantum esse putabant, Filius Dei questionem proponit: Quomodo igitur David in Spiritu illum vocat Dominum? Sic Maria mater Domini, audiens verba Gabrielis ait, Luc. 1. 34. Quomodo istud erit, quando quidem virum non agnosco? Quibus verbis non de effectu dubitavit, sed quæsit tantum de facti qualitate & conceptionis modo: ut Lyranus docet. Si enim dubitasset, procul dubio, vel sicuti Zacharias, vel alia quoque ratione punita fuisset. Hinc recte duplex perturbatio constituitur: admirationis & incredulitatis. Zacharia adscribitur perturbatio incredulitatis: Maria verò perturbatio admirationis.

In Gloss. ordinar. super cap. 1. Lucæ.

2. Habet hoc particula vim negativam, ut cum Christus dicit: Matth. 23. 33. Progenies viperarum, Quomodo effugere possertis damnationem Gehennæ? hoc est, nunquam effugietis. Matth. 12. v. 26. Luc. 11. 18. Si Sathanas Sathanam eijcit, quomodo ergo stabit regnum eius? hoc est, nullo modo stare potest.

3. Vim arguentis habet & exprobrantem vanitatem & impossibilitatem rei subiecta. Et istud Quomodo, Cyrillus lib. 4 c. 14. vocat Quomodo Iudaicum. Ioan. 12. 34 dicunt Iudæi: Nos audivimus, quod oporteat Messiam manere in æternum, quomodo tu dicis: oportet Filium hominis exaltari? hoc est, tu non vera dicis. Marc. 4. 13. Quomodo omnes parabolas intelligetis? hoc est, non intelligetis. Item Ioan. 6. 43. Iudæi non de modo quæserunt, quomodo Christus de cælo descenderit: Hoc enim simpliciter non crediderunt, sed cum tanquam falsum aperte damnassent, quod dixerat: Ego sum panis, qui de cælo descendit, statim Colloquij Iudæorum cum Christo erat: an de cælo descenderit, non Quomodo descenderit. An sit panis celestis, panis vite vel vivificus, non quomodo sit. Sic querentes, quomodo Christus suam carnem ad manducandum dare posset non de modo querebant, sed manducationem illam simpliciter tanquam falsam & absurdam manifeste damnabant, quæ Christus aperte verbis assererat. Tale Quomodo erat Ni-

erat Nicodemi Ioan. 3. v. 4. Quomodo potest homo renasci & iterum intrare in uterum matris? Quam Christi de regeneratione sententiam suaratione, quomodo fieri posset, assequi non valet. fidem ei derogandam esse opinabatur: ideo Christus acrioribus verbis inscitiam ipsius reprehendit, quod Magister Israelis nuncupetur, hæc tamen adhuc quasi rudimenta ignoret. Apostolus Paulus hoc Quomodo vocat, Quomodo stultorum. Quarentibus enim Corinthiis, Quomodo resurgunt mortui, 1. Cor. 15. v. 36. respondet, Stulte, quod seminas, non vivificatur, nisi morietur, quasi diceret: Si semen mortuum vivificari potest. multo magis corpora fidelium. Differunt ergo inter se. Quomodo didacticum oritur ex discendi studio: Quomodo Iudaicum ex incredulitate & curiositate originem habet. Quomodo didacticum opponitur errori & adhibetur declarationis gratia: Quomodo Iudaicum opponitur promissioni divinis & obscurat certitudinem divinarum promissionum. Quomodo didacticum potest effari & explicari: Quomodo Iudaicum est ineffabile. Quod Iudaicum Quomodo plenum incredulitatis, multos ita seduxit, ut circa fidem naufragium facientes, Dei verbum ad suas proprias preconceptas opiniones inflecterent. Hoc idem Quomodo, hodie infelix illud certamen de Cæna Domini & persona Christi peperit: quod Adversarii suarationis modulo divina mysteria metientes subinde querunt, Quomodo hæc possunt fieri? Ideo patefacto verbo Evangelii, credendum simpliciter, nec ratione rimandum. Nam scrutator Maiestatis opprimetur à gloria, Proverb. 25. v. 27. Contra quam rationis humanæ temeritatem tenendum est, quod in rebus divinis non dicendum sit. Quomodo. Est enim divinus modus supra omnem modum: Non etiam dicendum, qua ratione? quia supra omnem rationem est divina ratio.

Ratio:

Est duplex: Alia est hominis animalis, nondum regenerata, & hæc captivanda est in divinis rebus, in obsequium Christi, 2. Cor. 10. v. 5. si prius ex verbo Dei rectè intellecto constet, quæ Dei sit voluntas.

2. Alia est ratio hominis spiritalis, luce verbi & Spiritus sancti illuminata, quæ non ex sua apte, aut carnali sensu, sed ex Dei verbo, & secundum illius normam, discretionem quadam piâ, quæ fidei analogæ & consona sint, quæ minus, dijudicat, quæ pro tritico aut palea in dogmatibus vel controversiis habenda sint. Hinc Paulus 1. Cor. 2. v. 15. Spiritualem hominem omnia dijudicare testatur: Et se prudentibus loqui affirmat, & judicare monet, quod dicit. 1. Cor. 10. v. 15.

Absur-

Absurda.

- 1: Absurda sunt diversi generis. Alia sunt Rationis: E. g. absurdum rationis est; corpus & sanguinem Christi esse ubiq.
- 2: Alia sunt Fidei, quae in manifestos fidei articulos impingunt. Haec in Ecclesia Dei ferenda non sunt:

Quoniam, Quia, Enim. *ὅτι, ὅτι.*

1: Particula haec, si quando in Scripturnis sacris occurrunt, interdum sunt causales, seu continent causam antecedentis affirmati, ex quo effectus oritur. Röm. 10. v. 9.

2: Interdum vero non sunt causales, sed ratiocinativae, ac affirmativae, ab effectu atq. signis declarant, ex quibus potest agnosci: ut Matth. 5. v. 3. Beati pauperes Spiritu, quoniam ipsorum est Regnum caelorum. Matth. 25. v. 35. Esurivi enim & cibastis me. Luc. 7. v. 47. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Vbi voces illae, ὅτι ὅτι, non causam praesupponunt, propter quam beatitudo aeterna ipsis contingit: sed potius sunt ratiocinativae, quae effectum causae antegressae declarant. Similis locutio extat 1. Joan. 3. v. 14. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: ita ut sensus sit: Nos scimus, quod translati sumus de morte in vitam. Vnde verò id scimus? Ex quo signo? Nimirum ex effectu huius nostrae in vitam translationis, quia Charitatem tanquam opus divini Spiritus & fidei non simulatae fructum in nobis deprehendimus?

Donec, vsque, *ἕως.*

1: Designat finem ac constitutum terminum rei alicuius completae. Matth. 18. v. 34.

2: Interdum haec particula ita refertur ad tempus praecedens, ut de sequenti non affirmetur contrarium. Matth. 28. v. 20. Sic quando 1. Tim. 4. v. 13. Paulus Timotheum Scripturae Prophetica attendere iubet, donec veniat, non vult, quasi ubi venerit; remittere dehinc Timotheus ab ista legendi exhortandiq. diligentia debeat, sed ut continuo studio in desudando insistat. Quo significatu haec vox saepius usurpatur in sanctis Scripturis. Genes 8. v. 7. Matth. 1. v. 25. Psal. 110. vers. 1. Haec exempla clarè demonstrant. Heluidium hereticum graviter errasse, dum perversa huius vocabuli (donec) interpretatione inductus: Mariam plures post Christum peperisse liberos assenerat, eo quod Evangelista testetur Matth. 1. vers. 25.

Josephum non cognouisse suam coniugem, donec filium suum primogenitum peperisset.

Hodiè.

Vox hæc denotat primò tempus aliquod presens, vel diem presentem, quem nocte præterita attingimus. Judic. 9. v. 19. Hodie lætamin in Abimelech, & ille lætetur in vobis. Secundò, sumitur pro toto illo tempore, quo nos Deus compellat, & quo nobis offertur Euangelium Psal. 95. v. 8. Hebr. 3. v. 15. Tertio significat æternitatem, quam Deus extra temporis respectum habet. Psal. 2. v. 7. Filius meus es tu, ego hodie genui te, id est, ab æterno. Nam sicut apud Deum non est tempus futurum, sed æternum Nunc seu hodiè, ita nec præteritum.

Quasi, Sicut, Tanquam, &c.

1. *Significat æqualitatem mutuam, qua res sibi inuicem correspondent, ut nulla appareat dissimilitudo.*
2. *Designat similitudinem, à μοιότητι, quam aliquo modo tantum imitari potest homo, non verò ei equiparari. ut 1. Joan. 3. v. 3. Omnis, qui habet hanc spem in eo sanctificat se, sicut & ille sanctus est, id est, enititur quantum in hac vita potest fieri, Dei puritatem & sanctitatem emulari.*
3. *Hæc particula sicut, &c., iuxta Hebraismum est affirmatiua & veritatis expressiua, idemq; est ac si dicas omninò, certè, verè. Joan. 1. versic. 14. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, &c. id est, vidimus gloriam, qua reuera & realiter erat sempiterni Dei Filij.*

Patres Ecclesiæ, seu Scriptores Ecclesiastici.

1. *Secundùm Scripturæ Sacræ sententiam Patres Ecclesiæ vocamus Patriarchas, Genes. 5. & 11. Lumina Ecclesiæ Dei, qui in ea ante & post diluuium vixerunt, ex quibus Christus secundùm carnem natus est. Rom. 9. v. 5. cap. 11. v. 28.*
2. *Deinde hoc modo præcipui Doctores Ecclesiæ, videlicet Sancti Propheta & Apostoli, Dei electi, rectè quoq; Patres dicuntur, super quorum fundamentum, hoc est, doctrinam, qua fundamentum iecerunt, Ecclesiæ est edificata. 1. Cor. 3. v. 10. Ephes. 2. v. 20. Hos Ecclesiæ Patres audiendos Christus commendauit Luc. 16. v. 29. inquis, Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. & Luc. 10. v. 16. de Apostolis. Qui vos audit, me audit. Ex horum Scriptis & secundùm illa, religionis controuersia sunt diiudicanda. Gal. 6. v. 16.*

3. In

3. In Ecclesia Patres Ecclesie vocantur Episcopi & Doctores veteris Ecclesie, qui voce ac Scriptis Ecclesiam post Apostolorum tempora erudierunt. Horum alij alij sunt puriores, presertim qui minus absunt ab Apostolorum temporibus, posteriores enim paulatim sui seculi erroribus imbuti, eosdem Scriptis propagarunt. Tales sunt Augustinus, qui facile primas tenet, Ambrosius, Basilus, Chrysostomus, Cyrillus, Damascenus, Eusebius, Fulgentius, Gregorius Magnus, Hieronymus, Justinus, Nazianzenus, Origenes, Theophylactus, & alij, quorum prolixus posset recitari Catalogus: usq; non immerito quoq; annumerari Lutherus, & alij Scriptores Ecclesiastici. Horum scripta audienda & legenda sunt cum iudicio, & sobrietate, ut videlicet iam ea amplectamur & sequamur, si ipsi Sacrosancta Prophetarum & Apostolorum Scripta sequantur, eorumq; sententiam assequantur & cum ea consentiant, ad quam tanquam ad normam, regulam & iudicem sunt illa omnia examinanda & probanda. Esai. 8. v. 20. Ad legem & ad Testimonium. Rom. 12. v. 6. Omnis Prophetia fidei fit analogia.

4. Patrum nomine intelliguntur omnes Israelite, qui ab Israele Patre ad Christi aduentum vixerunt. 1. Cor. 10. v. 1. Nolo vos ignorare fratres, quod Patres nostri omnes fuerunt sub nube, &c.

Scholastici Theologi.

Hi sunt & tales appellatur, qui ex duobus integris, Theologia scilicet & Philosophia, unum corruptum produxerunt, ac nouum & sermonis & doctrine genus, infinitis questionum ac disputationum vanissimarum labyrinthis intricatum pepererunt, inq; Ecclesiam Christi inuexerunt: quales sunt, Thomas de Aquino, Scotus, Biel, Grisch, Holcot, Bricot, Meffret, & alij eiusdem farine, quorum Nomina vel ipso penè timenda sono.

Deus est Author Scripturæ Sacræ.

Sedes huius Axiomatis in dicto. 2. Sam. 23. v. 2. & 3. residet, Deum Verbi sui causam principalem efficientem constituens, quod immediate ab ipso Deo profectum sit & patefactum hominibus, ut ab is agnoscat & celebretur, ipsiq; beatitudinem consequantur. In quo illustri dicto totius Trinitatis fit mentio Nam ultimis verbis: Deus mihi loquutus est denotat primam personam Deum Patrem: per Sermonem qui per linguam eius sit loquutus, intelligit secundam personam Filium Dei, qui proprie $\lambda\theta\gamma$ dicitur Joh. 1. v. 1. tandem per Spiritum Domini (qui sit per ipsum loquutus) significat

significat tertiam personam. Et ne quis hac in parte ambigeret; eadem Scriptura sacra interdum Deo Patri Actor. 3. v. 18. Interdum Filio Joh. 1. v. 18. Hebr. 1. v. 1. Interdum Spiritui Sancto tribuitur, 2. Sam. 23. vers. 2. 2. Petr. 1. v. 21.

Quando verò dicimus, quòd Deus Pater per Spiritum Sanctum locutus sit Prophetis & Apostolis, non sic accipiendum est, quasi Spiritus Sanctus esset Instrumentum tantum Dei, per quod agat, sed notatur proprietates Personae Trinitatis, cuius sit maxime proprium inspirare, loqui, dictare Scripturam, nimirum Spiritus Sanctus, à quo opere reliquae Personae non excluduntur, sed includuntur. Quemadmodum Joannes de *λογος* secunda Trinitatis Persona affirmans, quod per eum omnia sint facta, nihil derogat eius Deitati, quin hoc ipso eam astruit.

Porro causae minis principales & adiuuantes seu instrumentales, respectu nostri, sunt Homines, peculiariter atque immediate à Deo ad hoc electi & vocati: quales fuere in Veteri Testamento Prophetae: In Novo, Evangelistae & Apostoli; Hi sunt Amanuenses Spiritus Sancti, Legati ipsius, qui non proprio impulsu aut voluntate Hominis, sed acti, ducti, gubernati, immediate ab ipso Spiritu Sancto, scribentes Verbum Dei annuntiârunt & literis tradiderunt: Sic Moses Spiritu Sancto inspiratus Pentateuchum conscripsit, quem ceteri Prophetae Luc. 1. v. 70. dehinc Apostoli. 1. Joh. 1. v. 1. 2. 3. 4. sunt secuti. Hinc ipsorum verbum non appellatur verbum Hominis, sed Verbum, vox, eloquium & testimonium ipsius Dei, qui est ipsa Veritas & mentiri non potest. Tametsi enim Prophetae & Apostoli fuerunt Homines, non tamen locuti sunt aut scripserunt, ut Homines, siue ex humano animo & stylo, sed ut Dei servi, quorum lingua & manu usus est. Quod si igitur dicitur Lex Moysi, Epistola Pauli, Petri, &c. id ratione Ministerii, quo fungebantur, intelligendum est.

Sacra Scriptura est irrefragabile Principium totius Theologiae.

Quemadmodum solide traditurus artem, scientiam aut disciplinam aliquam, primò omnium certa quaedam infallibilia & immota principia constituit, quibus reliqua omnia ceu principia & effectus innituntur: & probantur: ita quoque in Theologia addiscenda, primò omnium principium est ponendum, ad quod cetera omnia sunt referenda, & ex quo omnia quoque enascuntur & demonstrantur. Hoc principium est Sacra Scriptura, ex qua omnia capita religionis Christianae deducuntur, quae hominibus salutis

salutis aeternae amantibus scitu sunt necessaria: & ad quam omnia sunt examinanda, num illi sint consentientia & exacte respondeant. Etsi verò Scriptura Sacra non est principium ipsius Dei, quippe, quae ab hoc solo est profecta: tamen si cognitionem Dei, quoad essentiam unam, & Trinitatem personarum, eiusque, erga nos homines voluntatem respiciamus: ex solis certè sacris literis illa est sumenda, in quibus sese singulariter patefecit vnus ille, verus Deus, quem omnes illi hisce diuinis literis destituti ignorant. Dicitur autem principium irrefragabile: primò respectu sui ipsius: si enim totus orbis Scripturae contradicere & eam infringere externis viribus niteretur: maneret tamen irrefragabile principium in seipso, *αὐτῆς ἐν ἑαυτῇ*, quia semel iam à Deo, qui est veritas, profecta & inspirata est, si enim hoc physicum principium seipso firmum & immotum manet: Omne corpus naturale, quatenus naturale est corruptibile, mobile. Et hoc Arithmeticum: Bis duo sunt quatuor: si maxime omnes homines negarent: Multò magis certum immotum & irrefragabile erit in seipso hoc planè diuinum principium, quod dicitur Sacra Scriptura.

2. Est deinde quoque irrefragabile, quoad veros attinet Christianos, qui in illa edocti conscientia propria & Scripturâ Sacrâ attestante conuicti eam negare nec possunt, nec debent.

Hic primò excluduntur Pagani seu Ethnici, qui planè nihil de sacris Literis norunt. aut si maxime legunt, contemnunt, & pro fabulis habent, in qua multa dicantur, pauca verò probentur.

Deinde Turcae, qui pauca in ea approbant, fingentes pleraque esse corrupta, Vetus quidem Testamentum à Iudaeis, Nouum autem ab Apostolis, praesertim autem D. Paulo.

Tertiò etiam Iudaei, qui licet V. T. quoad literam retinent, excacati tamen & velamen praeculis habentes sensum non vident.

Quartò Manichei qui libros V. Testamenti Propheticos, tanquam à malo Deo profectos, ex Ecclesia proscripserunt, quemadmodum testatur Epiphanius haeres. 66. non procul à sine. His quàm proximè accedunt Papiſtae, quanquam enim soli haberi volunt, qui verè Christianam profitentur religionem, quia tamen Scripturam pro irrefragabili principio non agnoscunt, sed eam esse materiam litis, Ecclesiâ inferiorem, dubiam & ancipitem, blasphemè nuncupant & alijs quibusdam nominibus aspergunt. Viderint ipsi, quo iure hoc nomen Christianum sibi arrogent. Huc referuntur à Ieo impij, qui nihil credentes in diem viuunt, contemnentes Conciones Verbi Dei, & Sacramenta diuinitus instituta.

Soarates Eccles.
Hist. lib. 1. c. 17.

D

Omnis

Omnis & sola Scriptura Prophetica & Apostolica est
Canon doctrinae Christianae.

Theorema hoc ex immotis Scripturae dictis depromptum est: 2. Sam. 23. v. 3. Matth. 1. v. 22. Luc. 16. v. 29. Habent Moyses, &c. 2. Tim. 3. v. 16. 2. Petr. 1. v. 20. & 21.

Quemadmodum enim in omni disputatione, de quacumque materia suscipiatur, certa quaedam immota & infallibilia probationum principia, quae sint certa, infallibiles & immotae regule, atque verae, & sunt constituenda, ad quae omnia, ceu ad hydium lapidem examinentur: ita doctrina Christiana unicum verum, unicus Canon est, Scriptura Sacra, ad quam uniuersa exigenda & examinanda sunt. Etenim Scriptura Sacra, hic est finis, ut sit Canon & regula Fidei, secundum quam omnia dogmata sunt diiudicanda, ut testatur Moses Deut. 31. v. 26. ubi vult coram omni populo recitari verba Legis, ut omnes audientes discant, & vult libros suos in latere Arcae foederis collocari, in testimonium contra incredulos, & eundem librum vult Regi notissimum esse, Deut. 17. v. 19. tanquam Canonem pietatis, ne inclinaret in partem dexteram vel sinistram. Nec tantum Scriptura Veteris Testamenti ideo est consignata, ut Canon esset doctrina: sed etiam Novi Testamenti Scriptura, appellatione Canonis gaudet. Hinc adeo factum, ut cum quidam Pseudoapostoli Circumcisionis necessitatem gentibus obtrudere conabantur, tanquam ex Apostolica traditione: huic errori cum occurrere vellent Apostoli, congregata Synodo prima Ierosolymis, non tantum sententiam suam memoriis hominum certissimorum, Pauli Barnabae Syluae & Iudae Barsabae committunt sed ne vlla in mentibus hominum, dubitatio relinqueretur, Epistolam insuper (quae inter scripta N. T. prima omnium videtur) addunt, quae tanquam norma certissima, quaestionem controuersam determinent. Sic Christus Saluator omnia dogmata, de quibus vel concionabatur, vel discipulis, Luc. 24. v. 25. 27. & 44. auditoribus suis, vel disputabat cum Phariseis, Legisperitis, Sadducais, &c. Luc. 10. v. 27. Matt. 22. v. 29. 31. Adeoque, cum ipso Satana Matt. 4. ad hunc canonem iudicauit exigenda. Idem Apostolos facturasse, testantur Acta Apostolica, testantur illorum Scripta. Ad hunc Canonem perpetuo prouocauit pia & orthodoxa Antiquitas, ceu ad normam Veritatis. Sicut Augustinus de unitate Ecclesiae, c. 3. scribit, inquit: Non audiamus haec dico, haec dicis sed audiamus: Haec dicit Dominus, & addit. Sunt certe libri Dominici, quorum Authoritatis utriusque consentimus, utriusque credimus, utriusque seruimus, ubi quaeramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram. Quemadmodum & Pissimus

v. 4. 7. 10.

piſſimus Imperator Constantinus in Synodo Nicenà à se convocata, Sacris Bibliis in medio positis, Evangelici, inquit, libri & Apostolici, nec non antiquorum Prophetarum oracula planè nos instrunt sensu numinis. Proinde hostili postea discordià sumamus ex dictis divini Spiritus explicationes questionum. Interea tamen non negatur, inter Ecclesias consentientes post Scripturam sacram, alia etiam scripta symbolica venire appellatione, Canonis: velut inter nostras Ecclesias est Confessio Augustana eiusdem Apologia & Formula Concordiæ, quibus adiungimus Articulos Schmalcaldicos Catechismus Lutheri, Brentii: sed hic vocabulum Canonis in quibusdam dicitur seu de scriptis, accipitur pro scripto, quod publico Ecclesie iudicio examinatum, & cum Scriptura undiquaq; congruere deprehensum est. Insublimi autem illa significatione, qua de Canone au. tom. 2. & per se, ac respectu sui, certò & indubitato queritur, sola Scriptura Sacra Prophetica & Apostolica nomen hoc augustum meretur & obtinet. Sic Symbola illa iam olim in Ecclesia recepta, Apostolicum, Nicænum, & Athanasianum, ut & Ephesini ac Chalcedonenſis Concilij Canones & Decreta libenter amplectimur & veneramur, nec tamen summe illi authoritati Scripturarum exequamur, vel quicquam sacris Literis præponimus: siquidem & ei Symbolo, quod Apostolicum vulgo dicitur, ideo habetur fides, quia constat ex scripto Apostolorum Verbo esse desumptum, & cum eodem undiquaq; congruere. Quod enim Apostoli ipsi tales velut Aphorismos conscripserint, indubitato demonstrari non potest, cum huius rei nec liber Actorum, nec Apostolorum Epistola, quicquam meminerint.

Id est Verum, quod primum.

Regula hæc est D. Tertulliani: qua *Authoritas, Veritas, Maiestas*, & certitudo S. Scripture lucidissime nobis ob *uſuſtatem* eius demonstratur, que alioquin magni fieri apud omnes non immeritò solet. Extant quidem adhuc reliquia veterum Historicorum de diluuiò, de vita Patriarcharum, de Monarchiis, de progressionè seculi, aliisque consimilibus. Verùm si quis eas cum Scriptis Moſis conferat, deprehendet, illos multò esse recentiores, ac solam Scripturam V. & N. Testamenti, quanquam non uno eodemq; tempore edita, sed tamen continuo tenore defluentem & ad eundem scopum præfixam, (qui est Christus Saluator. Ps. 41. v. 8. Act. 10. v. 43.) collimantem, veritatis laude gloriari posse ac debere. Hæc namq; sola ab ipſo Filio Dei in Paradiso, primis parentibus est tradita, hæc sola certum huius mundi exordium ad ipsam Deum indubitanter refert: hæc humani generis originem: hæc Regnorum Imperiorumq; prima principia & successionem explicat, de quibus reliquorum Historicorum gentilium libri muti sunt.

Lib. aduersus
paxeam: non
procul ab initio.

Quando autem de antiquitate Scripturarum loquimur, non intelligimus precipue eam, qua literis constat, sed doctrinam, qua per manuum traditionem ad Moſen uſq; eſt propagata: quemadmodum viciffim nec illud, quod Antiquitatis nomine nobis commendatur, & obſeruitur ſtatim pro veritate eſſe acceptandum dicimus.

Poſſunt enim errores eſſe peruetuſti, ſicut omnes iſta gloſſe Phariſaice. Matth. 5. quibus lex Dei erat obſcurata & deprauata, ſub antiquitatis ſpecioſo titulo egregie commendabantur, velut antiquis diſc. e. & ab ijs recepta pro Sacroſanctis & authenticis: hinc Phariſei obuiſunt Chriſto nouitatem doctrine Marc. 2. verſ. 6. & 7. quia ſcilicet cum traditionibus antiquorum à multis annis receptis & uſitatis non conueniebat Matt. 15. v. 2. Et Gentos Pauli doctrinam tanquam nouam reprehendunt & criminantur, eo quod Idololatriam ſuam, à multis iam annis uſurpatam, antiquam & veram eſſe putabant. Act. 17. v. 18. Valeant ergo miſeri Pontificij Doctores, qui noſtram religionem, non aliam nouam, aut à nobis excogitam, ſed eandem cum omnibus Sanctis Patriarchis, Prophetis & Apoſtolis, alijsq; Eccleſie luminibus, qui unquam fuere, à condito orbe communem, nouitatis accuſare: contra verò à ſe ſuiſq; Antecelloribus, ſuperioribus ſeculis excogitaram religionem, & doctrinam, à Prophetica & Apoſtolica plus diſſonantem, cultus commentitios, addo errores abſurdiſſimos, Idololatriam multiplicem, pro veteri Catholica & Apoſtolica (à qua tamen turpiter deſecerunt) quaſi totus mundus in tanta Euangelij luce cæcus adhuc ſit, iactitare & vendicare pro ſua meretricia fronte non erubescunt: cum potiùs ea demùm ſint recipienda dogmata, que per veros Eccleſie Seniores, Prophetas & Apoſtolos nobis ſunt tradita, ſuper quorum fundamentum extructa eſt Eccleſia. Ephes. 2. v. 20.

Eccleſia eſt Columna & Firmamentum veritatis.

Regula hæc proponitur à D. Apoſtolo Paulo, 1. Tim. 3. v. 16. de qua ſe eſtimandum. Quod alia ratione Deus, alia ratione Eccleſia ſit veritatis fundamentum. A Deo namq;, qui eſt ipſa veritas, verbi diuini authoritas *πρωτος* & primario depēdet: Eccleſia verò dicitur columna, quia ſuo miniſterio veritatem Prophetiſis & Apoſtoliſis libris comprehenſam, tanquam fidelis cuſtos cuſtodit, & per manuum traditionem ad poſteritatem tranſmittit: ac ſuo teſtimonio confirmat. Qua de cauſa S. Scriptura non ſuper Eccleſiam, ſed Eccleſia ſuper fundamentum Apoſtolorum, Prophetarum ſuperſtructa aſſeritur, Eph. 2. v. 20. Quin imò Eccleſia ad Scripturam ita alligata eſt, ut ne latum quidem unquam ab ea recedere ipſiſus ſit, & ſi ſecus faceret, nec admonita præſertim

praesertim ad obsequium rediret, gravissimè peccaret, & iam non amplius vera Ecclesia, quae Christi sponsa dicitur & vocem eius audit, sed malignarium caetera & apostasiae mater esset, falsum scilicet testimonium depouendo. Et si vel Angelus de caelo aliud Evangelium annuntiaverit, quàm praedicatum est Apostolis, Anathema sit. Gal. 1. v. 8.

Ego Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret autoritas.

Aphorismus hic legitur apud D. Augustinum, cuius verba dextrè sunt accipienda. Non enim sacra Scripturae autoritatem detrahit, quasi nullam adhibere velit fidem verbo Dei in Evangelio tradito, nisi Ecclesia suam addat calculum, ita ut hac sit sententia: Ego credo Evangelio propter Ecclesiam, & non quia est verbum Dei, quod ne per sebrim quidem somnivit Augustinus. Verùm hac sua sententia hoc vult & docet, se, (cum scilicet esset Manichæus, & adhuc nondum credebat) primùm autoritate Ecclesiæ magno consensu scripta Prophetarum & Apostolorum commendantis ad credendum invitatum & excitatum fuisse, quo nomine etiam testimonium illius opportunum inquirenda veritatis Exordium appellat. Fatemur enim Ecclesiæ testificationem esse adminiculum & saggen, qua ad fidem Evangelii quodammodo excitat hominem, preparat, adducit & commovet, eiq; suadet, ut verbum Dei audiat, legat & meditetur, ut legimus de quibusdam Samaritanis in Christum credentibus propter verbum mulieris. Ioan. 4. v. 39. Ut autem in corde suo illi firmiter assentiatur, solus Spiritus sanctus sua illuminatione, convictione, per motione & persuasione praestat. Quin imò Augustinus sacra Scripturae autoritatem Ecclesiæ adeo non postponit, ut potius illam scripturam in summo caelestis autoritatis culmine collocet, sic scribens: Non oportet de tam sublimi autoritate iudicare, neq; de ipso libro tuo, etiamsi quid ibi non lucet, quoniam submittimus ei nostrum intellectum, certumq; habemus, etiam quod clausum est aspectibus nostris, rectè, veraciterq; dictum esse. Sic enim homo, licet iam spiritualis & renovatus in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creavit eum, factor tamen legis esse debet, non iudex. Et rursus: Audi dicit Dominus, non dicit Donatus, aut Rogatus, aut Vincentius, aut Hularius, aut Ambrosius, aut Augustinus, sed dicit DOMINUS. Observatione etiam non indignum est, quod Gerson docet, Augustinum in hac sua regula per Ecclesiam intelligere primam congregationem fidelium eorum, qui Christum viderunt, audierunt, eiuq; testes extiterunt, quam matricem & originalem Ecclesiam appellat Terullianus. Quapropter Scriptura sacra suan-

Contra Epist.
Manichæi
cap. 5.

Lib. 13. confess.
cap. 23 non pro-
cul ab initio.

Epist. 48. ad
Vincentium.

De vita spiritua-
li anima lect.
corollario 7. cir-
ca medium.

Lib. de praeser-
ptionibus ad-
versus haereticos.

Luc. 2.

Mosius adversus
Brenzium lib. 3.
tom. 1. operum,
pag. 510.

obtrinet auctoritatem, dignitatem & certitudinem principaliter πρῶτος
& simpliciter ex sese, quia immediate ab ipso Deo est profecta, & per se,
est ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. ab Ecclesia vero tanquam à teste, qui deponit ea, que vidit
& novit de Scriptura. Id quod declaratur exemplo: Ioannes Baptista,
testatur de Christo, eum verum & promissum esse Messiam: proprie
igitur loquendo Christus, πρῶτος & simpliciter non fuit Messias, ob hanc
causam solam, quia Baptista testatus est: Nam iam ante ex nativitate
erat Messias, etsi Iudæi plerique, Pharisei, Sacerdotes & Scriba eum pro
Messia agnoscere noluerunt. Ad eundem modum Scriptura sacra cer-
ta, vera & indubia vox Dei est, primò & principaliter proprie Deum
Authorem: de qua voce testatur Ecclesia approbans, cognoscens & am-
plectens illam. Et si maximè Ecclesia sacre Scripturæ nullum daret tes-
timonium, imò si (quod absit) totus mundus damnaret sacras literas, tan-
quam fanaticas: non tamen inde concludi posset, eas à Deo non esse, aut
divina sua carere auctoritate, sicut nec ideo Deus non est Deus, quòd im-
pii Epicurei in corde suo dicunt: Non est Deus. Psalm. 14. vers. 1. Adde
& hoc, quando in Articulis fidei, ut & in aliis utimur, Patrum Ecclesiæ
testimoniis, id non ob eam fieri causam, quasi sentiamus, Scripturæ sa-
cræ testimonia non sufficere ad nostram religionem confirmandam, nisi il-
lorum quoque, accedat auctoritas: Verùm ne veteris Ecclesiæ testimonio
destitui videamur, & ut planum faciamus, semper pios & doctos aliquos ex-
stitisse, qui nobiscum senserunt. Ad consensum ergò illorum provocare li-
cet, si scripta eorum sacris literis conveniant, si dissentiant, testimonium
ipsorum repudiandum est. Ecclesia enim non est magistra fidei & reli-
gionis, sed tantùm testatur de veritate & voce sui sponsi, quæ si expressa
non est, testari non potest, nec valet eius testimonium contra vocem spon-
si in sacra Scriptura sonantem. Turpiter ergò Pontificia cohors errat, dum
ex loco hoc Augustini perperam intellectu, Ecclesiæ auctoritatem longè
Scripturæ Canonica præfert, & hanc ab illa suam habere auctoritatem,
asserit, quasi deserat Scripturam, valere eam, quantum Esopi fabula.
Quid quæso in Scripturam divinam posset dici contumeliosius?

Quicquid præter Scripturam Ecclesiæ obtrudi-
tur, illud etiam contra Scripturam
pugnat.

Desumptum est hoc Axioma ex generali prohibitione Dei, qua quic-
quam addi suis præceptis minuiq; vetat, Deut. 4. v. 2. & cap. 12. vers. 32.
Vanum

Vanum ergo est unquam vel v Papistarum de traditionibus non Scriptis Apostolorum, quasi Apostoli multa doctrinae capita tantum viva voce tradiderint, de quibus nihil omnino sit scriptum, quae paripietatis affectu cum ipsa Scriptura veneranda esse consingunt, ac Ecclesiae fraudulentè obtrudunt.

Quicquid non est certò Apostolicum, id meritò repudiatur.

Innititur hoc axioma verbis Pauli ad Galat. cap. 1. v. 8. Quod si vel Angelus de caelo aliud Evangelium annuntiaverit, Anathema sit. Cum namq, Apostoli omnia quae ad eternam nostram salutem consequendam necessaria sunt, literis & scriptis commendarunt, posteritatiq, tradiderint, ut omnis homo perfectus sit ad omne opus bonum instructus, merito ea dogmata, de quibus dubitatur, an ab ipsis profecta sint repudiantur, & tanquam adulterina rejiciuntur. Hinc idem Apostolus Paulus 2. Thess. ultimo cap. v. 17. ne dubitarent de ea Epistola, eam his verbis concludit: Salutatio mea manu, quod est signum in omni Epistola: quasi dicat, ex qua subsignatione potestis judicare, quid à me scriptum vel non scriptum sit, ita scribo, sicut coram videtis. Quare cum sub nomine Pauli quidam impostores spargerent adulterinas Epistolas, potuit primitiva Ecclesia veras à suppositivis hac nota dignoscere, quòd Apostoli Pauli manum vel in ipsa tota Epistola, vel in subscriptione & salutis adscriptione manifestè ostenderit.

Idem iudicium esto de 84. Canonibus Apostolorum, quos Pontificij crepant, & ab ipsismet Apostolis non scriptos, sed viva voce traditos, verum à Clemente primo in literas relatos nugantur. Quibus tamen nihil usquam incertius est, imò certissimum, ab Apostolis eas profectos non esse. Id quod styli diversitas operose demonstrat. Siquidem Canones illi non Apostolorum veterem, sed recentiorum & Pontificiae nomenclaturae non ab similem stylium redolent, quod apparet ex appellatione Ministrorum Ecclesiae, qui subinde nominantur Clerici, cum quidem in Scriptura Apostolica ne semel quidem ita nominentur. Nam quod de Clero habet Petrus 1. Epist. 5. v. 3. ad totam pertinet Ecclesiam, & juxta Petrinam descriptionem, Christiani simul omnes sunt Clerici, quippe in sortem sanctorum descripti, & in Domini hereditatem asciti: Patet id ipsum ex rebus, siquidem in iis Canonibus Pseudoapostolicis nullus est sermo de

2. Timoth. 3. 17.

Canon 3.

oblatio-

Distin. 15. c.
sancta Roma-
na, &c.
Ludorus dist. 16.
c. Canonis,

oblacione, de altaribus, de oleo, de luminibus tempore oblacionis accensis, de rhyssamate, &c. cum temporibus Apostolorum in Ecclesia Christiana, nec oblatio illa missatica, nec alia nunc enumerata nullo in usu fuerint. Quid? quod ipse Pontifex Gelasius palam inter Apocrypha scripta eos referri, ac reputat quod probe notandum est. Quae cum ita sint facile iam cuiq; promptum est colligere, traditiones Apostolorum nomine iactatas & sub titulo verbi non scripti venditas, meruissimum iure repudiari posse.

Sacra Scriptura est Iudex omnium controversiarum.

Iudicem aliàs intelligimus, non qui iudicet de Scriptura, sed qui de vero sensu Scripturae & controversiis Ecclesiasticis iudicet secundum Scripturam. De presenti verò axiomaticè sic iudicandum. In principalissima significatione. *DEVS* sive Christus, cui omne datum est iudicium, Ioan. 5. v. 22. seu etiam Spiritus sanctus (sunt enim talia toti Trinitati communia) est controversiarum omnium Iudex supremus. Spiritus sancti enim officium est, mundum *ἐλεγχεν* arguere & iudicare de peccato, de iustitia, de iudicio, Ioan. 16 qui in Scripturis Canonice nobiscum loquitur, à quo solo Iudice est pendendum, & a quo appellare non licet, utpote qui in sententia discenda non fallit. Quia verò Deus Pater, Christus, ut & Spiritus sanctus, non sine verbo revelato suum hoc munus *ἐκτελεῖ* & iudicarium exequitur, sed mediante verbo, eoq; vel predicato, vel per Prophetas & Apostolos in literas relatio: idcirco significatione secundaria rectè & orthodoxè statuitur, Scripturam sacram esse verum & competentem Iudicem omnium controversiarum, in causis religionis ac fidei ortarum. Sic Prophetae sunt iudices, sic Apostoli, non solum in presenti isto seculo, cum secundum illorum scripta fertur sententia, sed etiam in futuro & novissimo iudicio sedebunt super sedes, iudicantes 12. tribus Israël, quod secundum illorum scripta Filius Dei finalem dicturus sit sententiam, & inter partes pronunciaturus. Hinc eorum scripta appellantur iudicia Domini. Psal. 19. v. 10. & 119. v. 39. 52. 75. 102. &c.

Firmitas huius distinctionis demonstratur ex collatione testimoniorum Scripturae hoc pacto: Quando queritur, quis sit in novissimo die futurus Iudex vivorum & mortuorum. Respondet Paulus, Christum fore Iudicem, Act. 17. v. 31. nimirum Iudicem *καὶ ἐξουσίῃ* sic dictum. Respondet verò & Christus, Ioan. 12. 48. Qui rejicit me, nec accipit verba mea, habet qui iudicet ipsum, Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die.

Pari

Pari ratione Act. 15. v. 28. Controversia de observatione ceremoniarum Mosaicarum deciditur: Visum est Spiritui sancto & NOBIS. Quibus verbis Apostoli summum Iudicem controversia mota agnoscunt Spiritum Sanctum in Scripturis loquentem, cui se subscribere profitentur. Non ergo pugnant inter se haec propositiones. Deus est Iudex: Christus est Iudex: Prophetae & Apostoli: Sacra Scripturae sunt Iudices. Haec enim sunt subordinata, quae sibi invicem exacte conveniunt.

2. *Hactenus de summo Iudice. Dicitur & inferior Iudex esse, qui auctoritate non solum dispar, sed longissime inferior est summo Iudice. Isq; est: vel privatus vel publicus. Iudex privatus esse potest, imò debet esse unusquisq; fidelium, sive pastorum, sive auditorum, ut pro se recte cognoscat quamvis doctrinam, ne decipiatur, decipiatve, ut patet ex 1. Corinth. 10. vers. 15. 1. Joan. 4. vers. 1. 1. Thessal. 5. vers. 21. Iudex inferior publicus est, qui publicam vocationem & auctoritatem habet, iudicium exercendi. Isq; vel unus sigillatim esse potest, ut Pastor, vel Episcopus Ecclesiae, vel Doctor, Professorve Theologiae, ut in disputationibus. Vel plures conjunctim, cum causa difficilior vel perplexior reddita requirit plurium legitimam vocationem habentium, non tantum Episcoporum, sed etiam aliorum peritiorum Christianorum, qui doctrinam & experientiam valent, & sensus exercitatos habent, cuiuscumq; ordinis erunt, cognitionem & decisionem solenni processu recte institutam. Quorum tamen iudicium non est potestatis, sed interpretationis, iudicare enim debent, non ex suo ingenio confictis opinionibus sententiis novis, aut dogmatibus: sed ex sacra Scriptura, & secundum eam pronunciare. Sic decretum Nicenae Synodi, de consubstantialitate Filii Dei amplectimur, recteq; damnatum Arianum iudicamus, & Deo gratias agimus pro determinatione: sed non propter Synodi iudicium credimus, verum, quia id è Scriptura sacra probaverunt, cum cuius consensu perpetuo id Synodi iudicium congruit. Decretum verò Concilii Constantinensis, (ut & plerumq; Tridentina Synodi) de altera parte tantum Cænae Dominicae Laicis porrigenda, ut impium & sacrilegum non recipimus, sed damnamus, quòd manifestè cum sacra Scriptura & Christi institutione pugnat. Haec, quae dicta sunt, in nihilum redigunt putidum cavillum Romanensium, qui sacram Scripturam Iudicem esse pernegant: inprimis vocem sceleratam Bellarmini grunnientis, in omni Republica bene instituta & ordinata legem & Iudicem distinctas esse. Legem enim docere quid agendum, & Iudicem interpretari legem & secundum eam homines dirigere: Quasi verò non etiam lex suo sensu possit ac soleat dici Iudex civilium controversiarum. Imò ei Iudicem, (qui non est le-*

Sess. 18.

Lib. 3. de Verbo Dei cap. 9.

E

gulator

gulator) non prius in sua interpretatione creditur, quam inspecta lege & quatenus ipsius interpretatio cum textu legis congruere deprehenditur.

Scriptura Sacra est sufficiens & perfecta.

Primaria huius Aphorismi sedes continetur in dictis Scriptura, Psalm. 19. vers. 8. Roman. 15. vers. 4. 2. Timoth. 3. 16. qui perspicue declarat, ac demonstrat, Scripturam undiquaque perfectissimam ac sufficientissimam esse, ad consequendum agnitionem Dei, & voluntatis ipsius erga nos, ad proponendum sanam doctrinam, ad præstandum interiolem Deicultum, fidem & pietatem: ad administrandum Sacramenta, refellendum errores, cum ea pugnantes, & bene informandum vitam hominis, ut & ipse perfectus sit in Omni opere bono. Sive enim docere velimus rudiores, sive arguere contradicentes sive corrigere errantes, sive erudire in iustitia pios velimus: satis materia. satis Argumentorum, exhortationum, admonitionum, consolationum satis, & quicquid tandem spiritualis exercitij & Pietatis conemur, omne istud Scriptura sacra abundanter nobis suppeditat: adeo ut nulla exorta sit vel unquam exoriri possit tam monstruosa, intricata & ad hæreses heresis, que non iam dudum in Scripturis sacris sit diiudicata. Qua certe res admirandam Scripturarum perfectionem planissime evincit. Licet vero paulatim Novi Testamenti scripta prodierint, tamen Deo rem mirandam providentiâ gubernante eo usque & tandem in Ecclesiis reservata sunt, donec integrum & perfectum corpus doctrina Christiana constituerint. Et de suis quidem scriptis Lucas inquit Luc. 1. 3. se omnia diligenter affectum esse, eaque lucris mandare velle, ut Lector doctrina ad fidem consequatur: & Acti 1. vers. 1. se in historia Evangelica scripsisse de Omnibus, que Iesus cepit facere & docere. Esi enim non omnia Christi dicta & facta scriptione complecti potuit: tamen de Omnibus scripsit ea, que necessaria iudicavit, ut Ambrosius & Chrysostomus locum hunc illustrent. Iohannes quoque, qui post omnes Apostolos scripsit Evangelij historiam, descriptionis sue sine manifestis verbis proponit. Cum enim nonnulli post obitum Apostolorum, Ecclesiam turbarent novis doctrinis, tanquam à Christo traditis & viva voce ab Apostolis propagatis, & non omnia Christi dicta & facta tribus Evangelistarum libris contineri dicerent, ut testatur Eusebius lib. 3. cap. 24. Iohannes ex Pathmore reversus, Ecclesiarum postulationibus excitatus, ea, que in reliquorum Evangelistarum historia non erant consignata, potissimum scribenda duxit, inprimis vero plurimas Christi Conciones, ab aliis om-

missas.

missus consignavit. Ac ne hoc pretextu, quasi multa Dominus dixisset, que scripta non sunt, denique Ecclesia turbaretur: Evangelicam historiam, non tantum suam, sed etiam reliquorum Evangelistarum, quorum scripta legit & approbavit, sic concludit, ut quidem alia multa, que Iesus fecit, non scripta futeatur. Hec autem, inquit, scripta sunt ut credatis quod Iesus est Christus Filius Dei, & credentes vitam habeatis eternam. Quod verò concernit illos libros, quos vel injuriâ temporum, vel incuriâ hominum, tam ex Novo, quam Veteri Testamento periisse constat: Ut sunt concio Enoch, Epist. Juda vers. 14. Liber bellorum Domini. Num. 21. vers. 14. Liber Justorum Ios. 10. vers. 13. Liber Nathan Prophetæ. 1. Paralip. 29. vers. 29. Asia Silonitis. 2. Paralip. 9. vers. 29. Semeia. 2. Paralip. 12. vers. 15. Addo 2. Paralip. 13. vers. 22. Liber Iehu. 2. Paral. 20. vers. 39. Hozai. 2. Paralip. 33. vers. 19. Mille & quing. Cantica Salomonis. 3. Reg. 4. 32. Literæ Eliæ ad Ioram allatæ. 2. Paralip. 12. vers. 12. Prima Pauli Epistola ad Corinthios 1. Corinth. 5. vers. 9. Et plurima Christi conciones. Ioban. 21. vers. 25. dicimus eos libros duntaxat Spiritum sanctum ad constituendum Scripturam Canonem servatos voluisse, quos ad firmandam doctrinam veritatis, & Ecclesie formam constituendam viderat esse necessarios: Reliquos autem, qui vel in usum certarum quarundam Ecclesiarum, peculiariter scripti erant, vel illis temporibus potissimum inserviebant, interire passus est, tum ne Ecclesia multitudine librorum gravaretur, tum ut curiositati humana, modus statueretur, in investigandis iis, quorum cognitio posteris seculis minus futura erat necessaria. Constat hinc, quid de accusatione Pontificiorum, qua Scripturam imperfeclam, mancã, inutilem esse: neq. in eã omnia ad salutem necessaria esse calumniantur, sit sentiendum. Id nimirum, quod Irenæus de sui temporis hereticis pronuntiavit: ipsos dum ex Scripturis suorum errorum se convinci vident, in ipsarum Scripturarum criminationem descendere.

Lib. 3. cap. 2. factim ab initio.

Solus Deus est Scripturarum suarum Interpres.

Accuratè ex Sapientum decreto distinguendum inter ea, de quibus distinctè est loquendum. Nam hoc etiam est $\delta\epsilon\theta\theta\omicron\sigma\ \mu\epsilon\upsilon\iota$. 2. Tim. 2. v. 15. quod & in hoc Axiomate locum habet.

Interpres igitur Scripturæ sacre velet. 1. Summus & absolutè authenticus, ipse Spiritus sanctus, Scripturæ Author & Dominus. 1. Cor. 12. v. 10. 11. qui promulgavit eam, ac non solum eam exponit & interpretatur, non

2. Sam. 23. v. 2.
& 3.
Heb. 1. v. 1.

alienis sive peregrinis, sed suis ipsius verbis in illis propositis: Verum etiam divinam hanc veritatem in piorum animis efficaciter confirmat & obsequat. Idq; vel immediatè, nempe per inspirationem 2. Pet. 1. vers. 20. & 21. quo modo I P S I S Prophetis & Apostolis divinam doctrinam revelavit. 2. Vel mediatè, nimirum per Prophetas & Apostolos Legatos suos peculiariter ad hoc officium vocatos, ut voluntatem Dei N O B I S hominibus exponerent. 2. Corinth. 5. vers. 20. Luc. 10. vers. 16. Matth. 28. vers. 20.

2. Vel Interpres Scripturae est subordinatus sive ministerialis, qui ad normam divinitus praescriptam, sacras literas exponit, verum & genuinum earum sensum proponit, à quo si discedat, officio suo excidit, & boni interpretis nomen amittit. Qui Interpretes ministeriales, sive Ecclesiastici, sunt vel publici vel privati: Publici sunt, quibus officium docendae & interpretandae Scripturae legitime ab Ecclesia est demandatum: quales sunt Episcopi, Pastores, Presbyteri; Ephes. 4. vers. 11. Roman. 12. vers. 6. 1. Corinth. 12. vers. 10. Actor. 20. vers. 28. 1. Timoth. 3. vers. 2. 5. 2. Tim. 2. v. 2. Tit. 1. v. 5. Hi non habent absolutum magisterium, sive praeioriam potestatem pro suo arbitrio Scripturas ex proprio capite interpretandi. Omnis enim Scriptura Prophetia propria interpretatione non fit. 2. Pet. 1. v. 20. Sed praescriptam divinitus regulam ubiq; servari oportet, quae jubet interpretationem esse fidei Analogam. Rom. 12. v. 6.

Privatos dicimus Scripturarum Interpretes, qui privatim sacras literas legunt & meditantur, vel etiam alius privatim exponunt, familiaribus & domesticis: id quod est piorum Patrum familiaris officium verè sanctum, Deo gratum & Ecclesiae domesticae edificandae utilissimum: Deut. 6. v. 7. & cap. 11. v. 18, 19. Psal. 78. v. 5. 6. Eph. 6. v. 4. 2. Tim. 1. v. 5 & cap. 3. v. 15 Tit. 2. v. 2. & 3.

Notat hoc Axioma Romanensium temeritatem & impudentiam, qui interpretationem Pontifici Romano cum Concilio (quae Ecclesiam ipsi appellant, ubi certò inveniatur Spiritus sanctus) subjiciunt, nec non Patrum explicationibus, sine quorum approbatione seu confirmatione nulla valeat interpretatio, qui non raro tamen & à seipsis & ab invicem discrepant: cum potius ad ipsarum Scripturarum Analogiam omnis Scriptura interpretanda, & utrum Spiritus ex Deo sint, diligenter explorandum sit. Quid? quod ne ipsi Pontifici ne verbum quidem in sacra Scriptura invenire possunt, quo Pontificem cum Concilio esse Scripturae Interpretem, exceptione maiorem & omnino infallibilem probare conantur. Allegant quidem locum Exod. 18. vers. 13. de Moysi officio

officio & autoritate, sed istum demum congruit ad Papam Romanum, ubi probatum dederint, hunc illi & vocationis extraordinarie ac Prophetice dignitatis & celestium patefactionum luce parem esse. Quam equalitatem ad Græcorum Calendas Jesuitæ sunt ostensuri: Cùm Pontifex, nec Prophetia Dei sit, nec Deus ipsemet familiariter ei appareat: ut immediate tanquam Amicus Amicum instruat: Et quod ampliùs est, si Pontifex Romanus debet esse iudex exemplo Moysi, tum Concilium, quod Pontificij Romanenses adiungunt, euertitur, quia solus Moyses indicabat, ut patet ex. c. 18. Exod. v. 13. donec consilio soceri alios etiam iudices constituit, qui tamen non congregabantur in Concilio, quoties iudicandum erat, sed singuli suis tribus & partis populi causas cognoscebant.

Interpretatio Scripturæ.

Interpretatio Sacre Scripturæ, est veri & genuini sensus Scripturæ explicatio, ad euentem Ecclesiæ usum. 1. Corinth. 14. v. 3. 4. 5. & vocatur à Paulo Prophetia Rom. 12. v. 6. à Petro $\theta\eta\lambda\omega\sigma\iota\varsigma$. 2. Petr. 1. v. 20. Cuius interpretationis 2. sunt partes. 1. Explicatio veri & genuini sensus, cum verborum explicandorum sententiam verbis alijs, sed clarioribus, aut saltem illorum, quos docemus captui magis accommodatis ostendimus. Sicut Paulus 1. Cor. 15. v. 25. facit, ubi Phrasin Psalm. 110. v. 1. Sedere ad dextram Dei, declarat verbo Regnare. Qui sensus Scripturæ verus, proprius ac genuinus est unicus, isq; literalis, hoc est, qui ex ipsa litera, seu ex ipsis verbis rectè intelletis, sine proprie, sine tropicè sumptis nascitur. Et est duplex: vel simplex vel compositus. Simplex est, qui plurium partium est expers, ut horum verborum, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: quorum simplex est literalis sensus. Literalis sensus compositus est, qui ex figura & figuræ veritate constat. Hic est in omnibus illis locis, in quibus sub typo aliquo Christus describitur, ut Ose. 11. v. 1. Ex Agypto eduxi filium meum. In hoc dicto Filius non populum modò Israeliticum, sed & Christum significat. Cuius veri & genuini sensus expositio fit, tum consideratione loci explicandi per se, tum collatione eius cum alijs. Consideratio loci explicandi per se, duas habet partes. interpretationem rerum, & interpretationem verborum. Interpretatio rerum est, quando intentio & mens textus explicatur, secundum normam ac regulam Scripturæ Canonice. Interpretatio verborum est, cum voces obscura vel peregrina & ambigue populariter explicantur, ut ab auditoribus rectè intelligi possint. Quæ interpretatio vocum, vel singularum, vel coniunctarum est. Singularum quidem vocum, ut si vox aliqua obscura vel peregrina sit, aut multas significationes habeat, tum

enim necesse est ostendere, quanam significatione in presenti loco sit accipienda: Earumq; vel propria significatio est retinenda, vel accipienda Tropica. Propria significatio vocum est retinenda, si circumstantia textus & fidei Analogia patiuntur, vulgo appellatur, & *ἰν τῶν*, ut in verbis institutionis Cœnae: Hoc est Corpus meum: Hic est Sanguis meus. Tropica vocum significatio est accipienda, si circumstantia & fidei Analogia non admittunt, ut voces proprie intelligantur, id est, quando interpretatio vocum secundum ipsarum propriam significationem impingit in aliquem articulum fidei, aut in manifestum Scripturae locum, aut absurditatem in Theologia parit. Vulgo appellatur *Ἰγνῶσις*, seu sententia, per *Synechdochen*. Interpretatio vocum coniunctarum, est explicatio phrasium obscurarum vel peregrinarum aut ambiguarum. Collatio loci explicandi cum aliis est itidem duplex: vel est locorum collatio consentientium, vel in specie pugnantium. Illa fit, cum loco qui explicatur comparantur alij, qui cum ipso consentiunt, ut si obscurior est, ex aliis aperiuntur, vel maioris evidentia gratia, allatis similibus locis illustretur. Hæc scilicet collatio locorum in specie pugnantium est, cum loci Scripturae cum eo, qui explicandus est in specie pugnantibus conciliantur, & secundum plures consentientes unus declaretur, ut perpetuus Scripturae sensus retineatur. Altera interpretationis Scripturae pars, est applicatio eius ad usum Auditorum. Idq; vel ad Theoricum vel ad Practicum. Usus Theoricus pertinet ad cognitionem veritatis vel falsitatis in dogmatibus: isq; duplex est: Confirmatio verorum dogmatum; & confutatio falsorum. Applicatio textus explicati ad usum practicum fit, cum ostenditur, quomodo præsens textus serviat tum ad correctionem, tum ad institutionem in quovis vite genere publico & privato, in Oeconomia, Ecclesia & Politia.

Omnis prophetia fidei esto Analogia.

Tradit hanc Regulam D. Paulus, Rom. 12. vers. 6. rectam rationem Scripturas interpretandi monstrans. Per Prophetiam autem hoc loco non intelliguntur vaticinia de rebus venturis, sed Sacra Scripturae interpretationes, ut ex 1. Cor. 14. v. 29. videre est: Prophetæ duo aut tres loquantur, cæteri iudicent. Sic vox fidei in hoc dicto non significat fiduciam gratia & misericordia Dei propter Christi meritum conceptam: sed designat doctrinam seu religionem Christianam, eiusq; integrum corpus. Analogia usitate proportionem seu rationis congruentiam notat, & hic sumitur pro constanti harmonia & perpetuo consensu omnium articulorum religionis Christianæ.

stiane: que nihil aliud est, quàm simplex textus Catechismi Christiani, cuius sex capita sunt nucleus, medulla, & quasi anima librorum sacrorum, quia in his omnia continentur que homini ad æternam salutem cognitu necessaria sunt. sparsim in S. S. comprehensa. Est ergò omnis Scriptura interpretatio, iùm consona & Analoga fidei Christiane, quando cuiusvis loci explicatio talis est, que ad totum systema doctrine Christiane exactè congruit, & in nullum Fidei articulum, aut expressum Dei Verbum impingit. Cùm enim idem sit Author omnium librorum immediatus, Spiritus scilicet sanctus, fieri nullo pacto potest, ut sibi ipsi (ut potè ipsa Veritas) contradicat, quare nec interpretatio eidem aduersari debet. Quare literalis sensus semper & ubiq; primo loco tanquam nobilissimus erui debet, quia is solus certus & perspicuus parit sententias: solus ad docenda & confirmanda dogmata religionis argumenta firma suppeditat; solus ad hortandum, dehortandum & mouendum valet. Reijcitur ergò peruersa eorum ratio, qui dicta Scripturæ non ad Fidei sed ad rationis humana lanceam exigunt: quam tamen in obsequium fidei captiuandam esse Spiritus Sanctus monet. 2. Corint. 10. vers. 5. Nec minus culpanda est eorum peruersitas, qui tantum ad vnum membrum religionis Christiane respicientes aliqua non minus necessariò credenda euertunt, & in peregrinam sententiam detorqueunt. pretextu huius Analogias, quales multi reperiuntur apud Pontificios, egregios Scripturarum Interpretes. Exempli gratia. Ecce duo gladij hic, id est, Pontifex Romanus habet administrationem utriusq; gladij, Spirituales & Politici. Sic Psal. 8. v. 8. Deus omnia subiecit sub eius pedibus, hoc est, Romani Pontificis: Pecora campi, id est, homines viuentes in hac terra: Pisces Maris, id est, animas in purgatorio: volucres Cæli, id est, animas Beatorum, quas per Canonisationem Papa potest adorandas proponere. Sic olim in Papatu spurij Sacrificuli ad stabiliendum cœlibatum, & libertatem scortandi propugnandam dictum Pauli ad Tit. c. 1. v. 6. (Episcopus sit vnius vxoris Vir) hinc coactè retorquebant, exponendo: Episcopus habeat vnam tantum prebendam. De his scribit Høsius Cardinalis: Si quis habet interpretationem Romanæ Ecclesie de loco aliquo Scripturæ etiam si nec sciat nec intelligat, an aut quomodo cùm Scripturæ verbis conueniat, illum tamen habere ipsissimum Verbum Dei. Patiamur sanè gentem Papisticam turpem istam seruire seruitutem, ut omnia Papæ exuenda ac somnia prodinius habeat, & exosculetur miraculis. Nos eam non diuina Auctoritate, non ratione, non experientiâ, sed mera Tyrannide atq; insolentia nisi, intrepide affirmamus.

Extravagant:
Commun. lib. 1.
Tit 8. c. de maioritas & obedientia.

De expresso Dei Verbo.

Distri-

nec ex quouis dicto, quoduis dogma inferendum. Sic Saluator decidens quaestionem matrimonialem à Phariseis allatam de iure divorij. Matth. 19. v. 4. &c. Respondet eis ex propria eius & genuinà sede, in qua de eo ex professo agitur, ac Coniugij institutio describitur. Gen. 1. v. 27 quos ulterius instantes ex lege Deut. 24. v. 1. v. 8. & 9. Matth. operosè distinguendo conuincit. Sic Apostolus Paulus de cœna Dominica disserens 1. Cor. 11. v. 23. Corinthios suos ad solennem huius Mysterij institutionem renocat, atq; hinc omnem diiudicationem articuli huius esse petendam, euidenter declarat. Patet ex hac regula, quàm turpiter hallucinantur primò Pontificy, qui in disputationibus presertim de iustificatione declinant ea loca, quibus ex professo materiam illam Paulus pertractat, atq; interim aliunde conquirunt dicta, quæ nihil prorsus de quaestione proposita agunt. Secundò arguuntur Calviniani (omissis aliis, quæ adduci possent) quando cap. 6. Joannis, sedem Mysterij Cœnae Dominice constituunt, cum tamen Cœna Domini instituta demum est e nocte, qua Dominus Iesus est traditus, 1. Cor. 11. v. 23. Cùm contra Concio Joannis 6. descripta multo antè sit habita. Ergò pro sede huius Sacramenti non potest censeari, sed ex verbis institutionis, tanquam proprio domicilio, disputatio isthac expedienda est.

1. Effata Scripturæ obscuriora sunt illustranda ex clarioribus.
2. Nullum est Christianæ religionis caput, quod non alicubi proponatur in Scripturis propriâ & perspicuâ oratione.

Constat D. Petrus 2. Epist. 3. v. 15. quadam esse intellectu difficilia in Paulinis Epistolis: sicut & in Prophetiæ & aliis Scripturæ locis, tum propter phrasin & genus dicendi intricatum, tum propter Mysteriorum profunditates nonnulla obscuritas occurrit, quæ uberiorem tractationem requirit. Verùm illa obscuriora semper ex clarioribus possunt & debent illustrari, non quidem proprio ingenio sed Spiritus Sancti auxilio, qui nobis orantibus & piè scrutantibus per alias manifestiores sententias, verum ac genuinum sensum clarè ac immediatè aperit, eumq; occultè, sed efficaciter in cordibus nostris confirmat. Exempli gratia: Apostolus Iacobus c. 2. v. 21. asserit, Abrahamum operibus iustificatum fuisse. Locus obscurus est, & Papisu fauere videtur. Vnde ergò verum horum verborum sensum, sciemus? Comparandus scilicet hic locus est cum secundo versu capituli

quanti ad Romanos, atq; ita facile, quomodo hic locus intelligendus sit; apparet. Paulus enim ibidem loci discretus ait: Abrahamum ex operibus iustificatum non esse, quia iustum haberet, quod gloriaretur. Atq; de operibus, quae secuta sunt vocationem Abrahae, locutum esse Apostolum Paulum eo in loco liquido constat.

Primo quia dicitur, Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam: quod diu post vocationem eius euensisse omnes sciunt.

Secundo, quia postea ad Davidis exemplum accedit quem omnes norunt fuisse hominem Sanctum & Spiritu Dei renatum, ac a Deo vocatum. Fateamur ergo necesse est iustificationis nomen varie sumi (de quo in propria loci tractatione infra) nisi affirmare velimus Jacobum a Paulo dissentire & pugnancia enunciare. Apud Jacobum igitur iustificari idem est, quod iustum declarari ac demonstrari. Apud Paulum vero iustificari idem est, quod a peccatis omnibus absolui, iustumq; apud Deum reputari. Hinc

Lib. 1. de doctr.
Christian. c. 6.

pie Augustinus inquit: Spiritus Sanctus ita Sacras Scripturas modificauit magnifice & salubriter, ut locis apertioribus fami occurreret: obscurioribus autem f. stidia detegeret: siquidem vix de illis obscuritatibus ferè errantur, quod non planissime dictum reperitur. Ex hac Veritatis regula, & illud immotum Axioma extruitur: quod nullum sit Christianae religionis caput, quod non alicubi in Sacra Scriptura perspicua oratione proponatur. Refellunt haec 2. Axiomata Pontificiorum dogma, de obscuritate vniuersae Scripturae, quam ita in tradendis Fidei articulis obscuram esse magno boatu clamitant, ut nullam certam sententiam inde extruere liceat, cum omnia capita, quae ad summam Christianae fidei spectent, & ad salutem sint necessaria adeo perspicue in Scriptura tradantur, ac si Solis radiis perscripta essent. Ideo enim Lex Dei dicitur perfecta, illuminans oculos. Psal. 19. v. 9. Lucerna pedum, & lumen viæ: Psal. 109. v. 105. Sermo Propheticus est Lucerna lucens in loco caliginoso. 2. Petr. 1. v. 19. Nugis ergo papalibus opponimus illud Pauli, 2. Corinth. 4. vers. 3. qui Euangelium suum tectum esse testatur, in his tantum, qui pereunt, in quibus Deus huius seculi excæcauit sensus incredulorum, ne illucesceret illis lumen Euangelii gloriae Christi. Et sane huiusmodi hominibus Scriptura necessario est obscura, qui cum a patris sint & a iustis. Scripturam suam ipsorum perniciem detorquent. 2. Petr. 3. v. 16. Porro obscura est Scriptura, sed non semper: nam etsi etiam electis aliquando obscura est, non semper tamen obscura manet, ut Apostolis obscura fuit ad tempus, donec clariùs edocerentur a Christo post resurrectionem & a Spiritu Sancto post ascensionem Christi ad caelos. Luc. 9. v. 45. & 18. v. 34. & 24. vers. 45. Ioan. 16.

Joan. 16. v. 13. Tandem. Non omnis Scriptura est obscura: nam nonnulla Deus obscuriora & difficiliora in ea esse voluit, ut assiduis precibus eius intelligentiam (que Dei donum est) peteremus: nostramq; in legendis, meditando, perscrutando & conferendis Scripturis diligentiam excitaret, si enim omnia fuissent facilia, planè socordes fuisset, & voluit Deus in Ecclesia sua alios esse Doctores, alios Discipulos, alios peritiores, qui docerent, alios qui discerent, ut sacris Literis & Ministerio divinitus instituto suis honores conservaretur.

Allegorica Theologia non est argumentatiua.

Argumenta apodictica & efficacia desumi ac peti debent ex solo, proprio & literalis sensu, qui vel immediate ex ipsis textus visceribus in nativâ significatione promanar: nec ex allegoriis, que firmas ac solidas probationes non pariunt, sed tantum veluti pictura reddunt illustrius id, quod ex alijs Scripturæ locis certis & perspicuis probatur. Sic Apostolus ad Galat. 4. vers. 24. historiam illam de duobus Vxoribus Abrahami, Saræ ut Hagara allegoricè de duobus Testamentis, Veteri & Novo interpretatur: ait enim disertis verbis, *ὡς τὰ εἶναι ἀδυνατοῦν ἰσχυρὰ*, &c. Verùm ibi ex hac allegorica tractatione hoc suum de duobus Testamentis propositum non probat, sed illam historiam accommodat ad suum institutum illustrandum, quod in manibus habebat. Præterea sæpè fit, quod expositiones allegoricae non sint verissime & propriae, cum eius rei firma & solida testimonia in Sacra Scriptura non reperiantur. Quod si verò fiat, ut in Scripturis allegorice occurrant, non tamen latius sunt extendendæ, quàm pro materia subiecta, ubi Scopus Scriptoris, qui ex antecedentibus & consequentibus colligitur, est observandus, ad quam omnes huiusmodi figurae sunt accommodandæ. Exempli gratiâ: Allegoria de Iacobo & Esauo, qua vitur Paulus Roman. 9. vers. 11. dicens, Cum nondum nati essent, aut aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneat, &c. Qui hic non observat scopum, ille more Calvinistarum ita colliget: sicut Iacob ex beneplacito voluntatis absq; operibus suis est electus: ita Esauus absolute absque consideratione iniquitatis suæ est reprobatus, cui tamen contradicit tota Sacra Scriptura. Vult autem Paulus demonstrare, nostram vocationem, electionem et iustificacionem esse merè gratuitam, & fieri absq; omni intuitu nostrorum operum, ne quis gloriatur. Non ergo audiri, multò minus tolerari debent in Ecclesia, qui omnia in sacris Literis, in allegorias transformant,

ut Seraphici quidam Theologi faciunt, malitiosè Sacra Scriptura vim inferentes.

Quicquid in Sacra Scriptura non reperitur, pro Fidei Articulis non est recipiendum.

In Sacra Scriptura Esse & Haberi bifariam accipitur: primò explicitè, quoad literam & syllabas, & sic multa in ea non reperiuntur: ut baptizandos infantes, Adultos: Cœnam Domini mulieribus administrandam: que his literarum apicibus descripta non leguntur. Deinde in Scriptura esse & haberi aliquid dicitur implicite, ubi res & sententiæ, bonæ & immotæ consequentiâ ex Sacra Scriptura testimonii possunt colligi, & inde sequuntur: qua ratione plurimum dogmatum Sacrorum ^{didacæ} Scripturis continetur. Nam, ut Nazianzenus inquit: quedam etiam si scripta non sint, tamen è Scriptis, quibus consecratae sunt, colliguntur. & post pauca: si quid aliud, quod quamvis in Scriptura manifestè expressum non sit, tamen inde re intelligatur, inuenirem, utiq; illud nomine donatum enunciarerem, nihil etiam te verborum Sycophantam veritus. Sic Ecclesia multis vocabulis utitur, quæ suis liberis propriis non ita scripta reperiuntur, sed res ipsa his literarum notis significata ibidem continetur. Concessa namq; est nobis ea libertas, à Deo Creatore, in primâ creatione, qua hominem ut rerum omnium, quæ sunt in hoc mundo: ita etiam vocabulorum Dominum constituit. Porro docet Paulus, interpretationis donum fidei debere esse analogum, Roman. 12. v. 6. hæc verò interpretatio in aliorum etiam vocabulorum usu consistit, quam quæ in Sacra Scriptura habentur, ideo tyrannicè ista in Ecclesia libera ferenda non est, qua uti prohibemur us vocabulis & propositionibus, quibus rerum natura, quæ in Scriptura continentur, exprimitur. Quod Christum ipsum fecisse legimus, Matth. 4. v. 10. quando conatus Satanæ retundens ex Deut. 6. v. 13. sic ait: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. ubi pro vocabulo Timebis, quod in Deuteronomio legitur, substituit Christus vocabulum Adorabis. Improbè ergò faciunt fanatici, qui propter vocabula & regulas quasdam nouatæ religionis nos accusant, cum ea ex Sacris fundamentaliter profecta sint: & quia vocabula valent usu, sicut nummi, nos autem us ad imitationem pie Antiquitatis ut amur iustam reprehensionem merito effugere debeamus, si cum sinceris res nobis esset.

Lib. 5. de Theologia fol. 176. c. dicit Basil. anno 1550.

Non

Non exemplis, sed legibus est iudicandum.

Hoc est in religionis negotio expressis Scripturis, vel in litera, vel in bonis consequentiis, agendum, standum & iudicandum est, etiamsi nulum exemplum rei probande usquam extet. Homines enim errare & fallere possunt, Verbum autem Dei neminem seducere potest: unde non Patres, non exemplum Ecclesie simpliciter sequendum, nisi quatenus ipsi Verbum Dei sequuntur.

Fundamentum huius Axiomatis legitur Esa. 8. v. 20. ubi Prophetam populum Iudaicum remittit ad legem & testimonium, utiq; ceu normam certissimam fidei simul ac vitæ: addens hanc cōminationem si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Vbi particula (iuxta vel secundum) ceu digitum intendit, ad ipsam sacram Scripturam, secundum quam omnes rationes, cultus dogmatum & aliarum actionum Iudaici populi debeant esse conformata. Facit hoc imprimis contra Anabaptistas, qui infantibus Baptismum denegant, eò quòd Apostoli infantes baptizasse non legantur. Si enim ex non scriptis exemplis Apostolorum argumentari licet, ad evertendum paedobaptismum: cur non eadem ratione argumentari liceat ex non scripto exemplo Christi ad evertendum Baptismum adultorum? Non igitur exemplis: sed legibus, certis Scripturæ pronuntiatis, ac testimonis, quæ sunt *ἰσχυρὰ καὶ ἰσθμὸς*, iudicandum est.

Fides est una copulativa.

Effatum hoc Theologicum tritum est: ubi vocabulo Fidei, articuli eius intelliguntur, qui indistractâ catenâ inter se connexi sunt. Vt enim nota Veritas est, quod undiquaq; sibi est consonum: ita de articulis Fidei rectè idem potest affirmari.

Solet quippè unius articuli fundamentalis negatio vel depravatio, vel etiam perimax defensio, reliquorum etiam certissimam corruptelam & abnegationem secum trahere, vel *καὶ πᾶσι* vel *ἐπιπέτως*, animamq; hominis in æternæ salutis discrimen conijcere.

Cum primis autem articulus justificationis ita comparatus est, ut facilimè per alios corruptos adulteretur. Etenim si non rectè sentias de Deo, essentia & volūate eius: de Christi persona & officio: de electione salvandorū: de peccato originis: de libero arbitrio: de lege vel fidei doctrina, & c. facili momento error, qui unum aliquem horum articulorum invadit, instar fermenti, Gal. 5. penetret quoq; in hanc ipsam arcem nostræ salutis, hoc est, articulo nostræ coram Deo justificationis. Hoc autem corruptio, quid aliud,

quam perpetuæ salutis naufragium expectari potest. Sic depravato articulo resurrectionis mortuorum, lata via sternitur ad abnegandam Christi quoque resurrectionem, totiusque fidei Christiane fundamentum labefactandum, ut Paulus testatur. 1 Cor. 15. v. 17. 18. qui multas absurditates ex una falsa hypothesis de non resuscitato Christo concludit. Idem & Pontificiis, tum in aliis religionis capitibus, tum in Eucharistia articulo evenit: ubi ab uno in alium devolvi errorem, in profundum tandem Pelagus demersi sunt, quod hodierna luce magno cum Ecclesie detrimento pro dolor experimur. Ità Calviniani, dum veram & salutarem doctrinam de persona Salvatoris depravant: omne fundamentum aeternæ nostræ salutis evertunt.

Sacra Scriptura est communis medica animarum officina.

Plusquam aureum est D. Apostoli dictum, 2 Timoth. 3. v. 16. quod omnibus divine sapientie Candidatis debet esse commendatissimum: Omnis enim, inquit D. Paulus ad Timotheum, Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus fit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Quo insigni encomio sacram Scripturam à quadruplici utilitate commendat: nam per διδασκαλίαν, Apostolus intelligere voluit eamnia, quæ ad confirmationem dogmatum, & articulorum fidei veritatem pertinent. Secundo, per ἐλεγχον notat dijudicationem & refutationem falsorum dogmatum, ac corruptelarum: qui duo fines vocantur Theoretici. Tertio, per παιδείαν ἐν δικαιοσύνην continet institutionem, regulam & normam piæ vitæ & conformationem morum, secundum voluntatem Dei. Quarto, per ἐπαύρθωσιν seu ὑπερθωσιν designat emendationem vitæ & morum: qui duo posteriores fines dicuntur practici, quibus accedit ἡ θλίψις afflictorum & tentatorum, quo per consolationem Scripturarum spes in rebus adversis habent. Roman. 15. vers. 4. Quibus fundamentis regula hæc, quæ est D. Basilii innitur, quæ divina virtus, efficacia, utilitas, & operatio sacre Scripturæ solidissime demonstratur. Est enim sacra Scriptura instructissimum pharmacopolium; ex quo contra omnes morbos & aggrudines animarum presentissimum habere licet remedium, cum contra ex cunctis gentilis eloquentiæ sapientiæque monumentis in unum collectis nec mica solidæ consolationis depromi possit, maxime quando sensus iræ Dei iudicis clarioribus se ostendit. Etenim homines spiritualiter mortuos & vitæ carentes, quæ Deo iustitia & sanctitati vivitur, divinâ suâ operatione vivificat,

in præfat. Psal. t.
statim in principio.

vivificat, consolationem vivam & efficacem in iis, præsertim in conscientie terroribus suppeditat, qui præsidio eius muniti in mediis afflictionibus sub spe gloriæ Dei gloriantur, ut David Rex, in Psalmo 119. v. 92. (quem de hoc argumenti genere scripsit) fatetur, se in angustiis suis penitissime fuisse interiturum, nisi virtute verbi sese contra earum impetum sustentasset: adeo ut nulla crux, nulla calamitas, nulla sollicitudo, nullum malum tantum immedicabile, nullæ deniq; gravissimæ tentationes, quibus homines toto passim orbe multis modis feriuntur, unquam exiterit, aut extare possit unquam: quibus non paratissima in sacris Scripturis preparata sit medicina, id quod infinitis exemplis invictè demonstrari potest. Quæ efficacia Scripturæ, utriq; eius parti adscribenda est, Legi & Evangelio: Vtraq; enim est medicina animarum, cuius etiam utriusq; opera ad salutem hominis perficiendam requiruntur, prius namq; hominem per legem quasi repurgari necesse est, quàm per Evangelium sanctur, reficiatur, sublevetur, vivificetur.

Quæ admodum verò lux Solis orbem illuminans excecat noctuarum oculos: sic Evangelium lux credentes illuminat, Ioan. 1. v. 9. incredulos verò excecat. Et sicut oleum amaracium odoris sui vi confortat hominem, & sui veneni instar enecat: sic Verbum Dei piæ animas, voce legis & terroribus mortis consternatas, divinâ ac certâ consolatione recreat & vivificat: incredulos verò damnat & occidit, & est ipsis odor ad mortem. 2. Corinth. 2. vers. 16. quorum conscientie sacra Scripturæ energiâ percelluntur, ut magno impetu precipites in exitium ruant. Quod tamen per accidens fit, causa scilicet hominum, quos propter incredulitatem & inobedientiam sacra Scriptura seu Verbum Dei condemnat & occidit. Per se autem est Verbum salutis & vivit Deus omnes homines per Verbum suum sanare & tanquam nobilissimo balsamo recreare, hoc est, operari in illis fidem, & per fidem vitam & salutem. Homo namq; sua fide vivit coram Deo. Quod verò non omnes fidem ex auditu verbi Dei concipiunt, & sic non omnibus est medicina salutaris, ut vivificentur, sed in morte spirituali & damnatione maneat, causa & culpa in hominibus est, qui medio, quo fides, salus & vita conferuntur, modo debito non utuntur, sed operationem & effectum illius impediunt variis modis, qui in sacra Scriptura passim exprimuntur: quod videlicet quidam Verbum Dei audire omnino negligunt, alij oscitanter nullâ attentione illud audiunt, in aliis semen Verbi Dei suffocatur per voluptates carnales & curam rerum mundanarum, tanquam per sentes & spinas, Lu. 8. v. 14. alij resistunt Spiritui & per Verbum loquentem, idq; blasphemant & persequuntur, tanquam stultum, 1. Cor. 1. 18. Hos omnes & similes occidit & damnat Verbum Dei pro-

Dei propter ipsorum inobedientiam & ingratitude[m], nam Deus vult omnes suo verbo obedire, nec quemquam vult incredulum vel inobedientem esse. alias peccata vellet, quod est impossibile. Cum ergo tanta sit Scripturae utilitas, manifestum est, ea dogmata, quae consolationem piorum everunt, non esse medicinam salutarem, sed presentissimum venenum, quo multi homines miserabiliter extinguuntur. Tale est apud Pontificios dogma, de perpetua credentium dubitatione, de gratia Dei: ubi enim animus dubitat, nulla suavi consolatione ex Scriptura sacra sese erigere potest. Cuius generis est etiam Calvinianorum dogma de absoluta quorundam paucorum electione ad salutem, eaq[ue] tali, quae ex sensu internorum motuum sit iudicanda: ubi consternati & tentati, qui, dum nullos motus Spiritus sancti sentiunt, seq[ue]nter ex verbo & Sacramento nihil de aeterna salute certi statuere posse intelligunt, omni consolatione & spe penitus exuuntur. Contra profani & securi, cum audiunt, certas esse absolute Dei decreto electos, ita rationes secum deputant, ut omne pietatis & virtutis studium prorsus abjiciant. Sic enim sentiunt tales homines: Si praedestinati sint ad aeternam salutem, nihil obesse sibi flagitiosam vitam, aliquando vera fide coelitus donatos in vitam aeternam perventuros: sin veronon sint praedestinati, se suo studio & cursu frustra laborare, nihilq[ue] ex Dei immutabili & aeterno decreto proficere & consequi.

Potest aliquid verum esse in Philosophicis principiis:
quod falsum fit in Theologicis.

Axioma hoc commune facit nos de Philosophia, adeoq[ue] universe sapientiae humanae differentiã, usu & abusu in studio Theologico. Philosophia namq[ue] est earum rerum, quae rationi humanae sunt subiectae, eiusq[ue] vi percipi & intelligi possunt: Theologia vero est de rebus spiritualibus & non apparentibus, quae rationis nostrae viribus non sunt subiectae sed simplici fide apprehenduntur.

Secundo, philosophica intelligentia seu rationis, provenit ex causis naturalibus: at intelligentia Theologica, (quae alias fidei dicitur) solum verbum Dei causam habet.

Tertio, in Philosophia fides & assensus sequitur intelligentiam, cum videlicet rem ex causis cognoscimus, in Theologia vero seu religione Christiana fides praecedat & parit intelligentiam, quia enim res spirituales superant intellectum nostrum, prius eas in verbo revelatas credere oportet, quam intelligamus. Nam sine verbo & fide nulla omnino intelligentia aut

scientia

scientia esse potest, in rebus spiritualibus & salutem nostram concernentibus. Hinc Nicodemus Ioan. 3. 9. quia renascentiam intelligere non potuit, absurda ipsi visa est. Eandem ob causam Iudaeis absurda fuerunt verba Christi, quae est locutus de manducatione carnis, & bibitione sanguinis sui, Ioan. 6. quibus Christus respondet v. 63. verba, quae ego locutus sum vobis, Spiritus & vita sunt. Firma ergo Axiomatis huius stat sententia: multa esse vera in Philosophicis, quae falsa sint in Theologicis, & contra.

Interim tamen Philosophia suum deferentes honorem, illustre eam donum Dei esse, testimoniis atq; oraculis divinis Rom. 1. vers. 19. & 2. 14. edocti non inficiamur, ita ut Paulus Philosophiam, quae in cognitione rerum naturalium versatur, etiam in gentibus approbet, eiusq; beneficio illam aeternam Dei potentiam & divinitatem ex visibilibus mundi cognovisse testetur.

Multa quoq; semina Sapientiae divinae in Philosophicis disciplinis restare, & ut Plato dixit, gratam de Deo famam in artibus sparsam esse libenter concedimus. Magnum praeterea artium dicendi usum in vero textus sacri sensu indagando esse, & Physices, Ethices, Mathematicum, studia ad meliorem literalem cognitionem intelligentiam aliquid conferre, non diffitemur: quemadmodum Adamus Philosophiae naturalis in statu innocentiae fuit longè scientissimus, ita ut singulis animantibus potnerit nomina imponere iuxta naturarum proprietatumq; differentias. Gen. 2. v. 20. Et Solomonis sapientiae pars quaedam fuit in cognitione Philosophiae posita, ut disputare nosset de arboribus à Cedro Libani usque ad Myfopum egredientem de pariete: tum de jumentis & volucribus & reptilibus & piscibus. 1. Reg. 4. v. 33.

Verùm ut intra justos professionis terminos sese contineat, nec se magistram, aut dominam insolenti fastu gerat, sed ministram aut pedisequam praebeat, Theologia in textus explicatione literalis serviat, ordinem & modum in docendo monstret, ac collatione sententiarum profanarum cum sacris suam imperfectionem & divinarum summam perfectionem illustret. Haec omnia diligenter notanda sunt primò, contra eos, qui ita disputant, cum verùm tantummodo unum sit, quicquid ergò in Philosophia verum, idem in Theologia falsum minimè esse posse. Vbi sic distinguendum: *omnès* verum unum tantum esse, sed propter diversitatem disciplinarum, ex disparatis principiis dependentem accidit, ut quod in una ex propriis suis axiomatis videtur verè & rectè conclusum, id in alia deprehendatur falsum. Quod hoc exemplo illustratur. In questione de origine mundi, Philosophus ratiocinando eò assurgit, ut concludat mundum

dum hunc vel ipsum esse Deum, vel ab aeterno ab aliquo Ente intelligente esse conditum: cum impossibile sit rem tanto ordine, tantâ varietate & iam certis legibus motuum comprehensam, casu extitisse. Hic si Theologus dicat, Mundum ante annos 5569. conditum esse à Deo ex nihilo: Negabit Philosophus, naturalem fuisse generationem, cum ab aeternis non Ente, ad Ens nullus in Philosophia detur transitus. De hyperphysica Dei operatione, deq; temporis articulo ex sua disciplina nihil se affirmare posse fatebitur, si velit recte agere. Sin vero praesertim suas velit tueri hypotheses, tanquam absolutè veras, tum demum dicendum illerit, videri id quidem ipsi Verum, secundum suae discipline principia, at non esse, id quod accidit ex principiorum disparitate.

Secundò notanda sunt haec contra Calvinianos, qui multa non credunt, quia ratione sua, illa comprehendere nequeunt. Verbi gratia: Scriptura tribuit humane naturae propriae Deitatis & maiestatem divinam. Haec Calviniani contra expressam Scripturam Christo, ut Homini derogant, quia hanc communicationem intelligere non possunt, at nos firmè credimus, omniscientiam, omnipresentiam, omnipotentiam, omnem potestatem, Universale dominium, in omnes creaturas maiestatem & honorem Dei proprium, Christo ut Homini communicata esse, quia in communionem personalem Filii Dei assumptus & ad dextram virtutis & maiestatis divinae collocatus est, etsi ratione comprehendere & intellectu percipere nequeamus, quomodo creatura sit maiestatis infinitae, & priorum Dei infinitorum capax, hic vonua nostrum in obsequium Verbi Dei captivandum, & cogitandum, quod Apostolus 1. Cor. 2. v. 14. scribit: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus, sed pro stultitia illa habet, nec potest intelligere spiritualia & callosa, quae aciem mentis nostrae longè superant: sed homo spiritualis & fide praeditus illa percipit fide, quae mente non intelligit, nec intelligere potest, dat autem gloriam Deo, quod quae in suo Verbo dicit, sint verissima. Quocirca non statim tanquam falsa & absurda sunt repudianda quae nostrae rationi non conveniunt, sed si Verbo Dei perspicuo nitantur firma fide retinenda & contra adversarios tuenda sunt, quicquid etiam ratio oggannat. Quod faciendum est contra Calvinianos, in articulis de Communicatione mutua, reali & naturarum & proprietatum in persona Christi: de regeneratione Infantum in Baptismo: de substantiali presentia, distributione corporis & sanguinis Christi in sacra caena, & aliis similibus, qui non intellectu nostri acmine, sed sola fide in Verbum Dei percipiuntur, sine quo Verbo etiam in rebus, de quibus ex natura

va & Philosophia aliquid dici potest, earum verò tractationem absolutam Theologia sibi vendicat, nulla stabilis, certa & firma cognitio esse potest, sed tantum sunt opiniones fluctuantes, quæ in tentationibus evanescent, ut est doctrina Philosophica de benigna voluntate Dei erga homines, de immortalitate animæ, de resurrectione mortuorum, de alia post hanc, vitâ beatâ, de quibus etiam Philosophi saniores aliquid cognoverunt, & dissenserunt, naturalibus rationibus nisi, sed hæc cognitio admodum infirma fuit. Proinde pro intelligentia fidei ex Verbo Dei comparanda & confirmanda laboremus, cum ea ad salutem eternam acquirendam necessaria sit.

Catechismus parva Biblia.

Breve quidem, at verissimum dictum: quo Authoritas Catechismi commendatur, eiusq; utilitas amplificatur. Quæ namq; universa Scripturæ benevolsæ utilitas est: ea & Catechismi: tum, quæ in aliis sparsim & particulariter, ea hic complexè occurrunt, quæ ad veram, & eternam salutem nobis cognitiu necessaria sunt. Decalogus enim, etsi decem tantum præceptis constat, (unde & Decalogi nomen habet) ea tamen præcepta sunt fontes & capita omnium legum, mandatorum & præceptorum Dei, quæ in omnibus scriptis Prophetiis & Apostolicis continentur, atq; adeo superat Decalogus & autoritatis pondere & utilitatis ubertate bibliothecas omnium Philosophorum, & Iurisconsultorum. Symbolum Apostolicum constat, quidem duodecim tantum articulis, sed his summatim comprehenditur, quicquid universa sacra Scriptura nobis de vero Domino Deo nostro credendum & sentiendum tradit. In preceatione verò Dominica continetur, quicquid in totis Bibliis preceationum & Psalmorum extat. Quibus partibus cum accesserit institutio Sacramentorum & Clavium regni cælorum, pia doctrina hoc Catechismo ita absolvitur, ut eum rectè & propriè parva Biblia vocare liceat.

Quod tamen non eò detorquendum est, quasi unicus Catechismi principii inherendum sit, ac subsistendum: requirit enim Deus serîo ab omnibus, ut in doctrina cælesti & scientia salutis, (cuius elementa Catechismus suppeditat) subinde proficiant & crescant, non maneant infantes in cognitione Verbi Dei, qui semper lacte cibandi sunt, nec ut ignavi Scholastici in primis elementis consistant, sed ad majora & sublimiora progrediantur, de quo Paulus 1. Cor. 14. v. 20. & Ephes. 4. v. 14 scribit. Imò Deus requirit ab omnibus Christianis, ut ad perfectionem contendant, habitum in-

intelligentia ac cognitionis acquirant, per quem in quavis oblata materia, bonum à malo, verum à falso discernere, verum amplecti, ac alios etiam convertere possint & docere. Sic enim Paulus Ephes. 4. vers. 11. scribit: Deum dedisse Pastores & Doctores ad preparationem sanctorum in opus Ministeris, in edificationem corporis Christi, donec perveniamus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Qua ratione, si videlicet ad perfectionem elaboremus, sit, ut non solum ipsi in errores non inducamur, & deceptiones falsorum Doctorum cavere possimus: sed etiam alios deceptos inde liberemus & à periculis abstrahamus.

Omne dogma imposturis & technis propagatum, suspectum hoc nomine esse debet.

Testatur D. Apostolus Paulus, ubi fidelitatem suam in Evangelii negotio contra Pseudoapostolorum criminationes commendat 2. Cor. 4. v. 2. se sociosq; suos abhorreere à *πνευματικῆς* seu nequitia, qua miris artibus homines decipiuntur, sana doctrina Evangelii extenuatur, & deformatur, falsa verò sophisticè obtruditur: verum in hoc unice elaborasse, ut in manifestatione veritatis Verbum Dei manifestarent, & predicarent, cuius rei gratià ad suorum auditorum conscientias, maximè verò ad Dei testimonium provocare Paulus non dubitat. Cum enim omnem Ecclesie ministrum candor & simplicitas deceat, utiq; vel maximè necessarium est, ut omnem malitiam, sophisticam, & technas in tota vita presertim in Ministerio fugiat, omniaq; apertè tanquam in luce agat, ne auditores, qui dum sincerum habere pastorem existimant, paulatim salubri pabulo Verbi divini defraudentur & paulatim ad imbibendum vitium doctrina corrupte preparentur.

Hinc regula hæc ex sincera Apostolica praxi desumpta est, quæ à falsorum Doctorum dogmatibus sedulo nos premonet, qui astu, dolis ac imposturis uti solent in sua doctrina propaganda: dum animi sensa diu abdant, & ambiguis locutionibus ac equivocationibus incautum circumveniunt: interdum etiam cum orthodoxis loquuntur, quasi per omnia consentiant, presertim cum sibi suisq; dogmatibus resisti animadvertunt, à sinceris Doctoribus vel in se à Magistratu inquiri, donec tandem uberio-rem nacli auram, suum dogma palam proferunt, quod occultum corde fovebant. Hoc artificium falsis Doctoribus olim usitatum fuisse tempore
Apo-

Apostolorum testatur Paul. 2. Cor. 4. v. 1. 2. Idem estendunt historia primitivæ Ecclesiæ.

Origenes enim, ut Zonaras annotat, prima fundamenta Arianismi posuit, ac deliramenta contradivinitatem τὸ ἄλογον ex improbo cordis sui thesauro eructavit: sed metuens contradictiones Ecclesiarum, opiniones in solis chartis jactas & silentio teclas necdum vulgatas reliquit, quas Arius postmodum in conspectum protulit, & in teclis predicavit, multis ad impietatem pertractis & Ecclesiis tumultu ac dissensionibus impletis. Sic superioribus annis, Bucerus, Petrum Martyrem, quem coluit & admiratus est, sæpe illum hortatus est, ut in causa Cane Dominice obscuris quibusdam & ambiguis dicendis formulis uteretur: cui tandem paruit, & eisdem cum eo loquendi formis usus est. Perversum sane & dignum Sacramentario Spiritu consilium.

Hodiernis Calvinianis hæc ἡρῆσις valde est familiaris. Dum enim Augustanæ Confessionis se addictos plenis faucibus crepitant, ac eandem se etiamnum defendere ac propagare mentiuntur, interim omnia variis technis & machinationibus, practicis astutiis agunt, simulant, dissimulant & venenum conceptum diu occultum in omnes regiones diffundunt, quo multorum animi miserè ita inficiantur & illiniuntur, ut ad eternam eternæ salutis cognitionem extollere se nullo modo valeant. Hi nimirum sunt fideles animarum pastores, quos Evangelii de Christo pudet, quod luci splendenti in loco caliginoso confert Christus Matth. 5. 14. Dum namq̃, suam doctrinam liberè profiteri non audent, quid scilicet in singulis doctrina partibus sentiant, nulla περὶ ἡμῶν uti possunt in docendo, ideo perpetuis conscientie stimulis exagitantur, cum sciant se aliud loqui quam pectore conclusum gerant. Requirit enim Apostolus in Doctore Ecclesiæ, bonæ conscientie testimonium 2. Cor. 1. v. 12. Cum igitur homines sint profani, & salutis hominum Adversarii, merito ii fugiendi, atq̃, dogmata ipsorum ad sacram Scripturam, tanquam ad Lydium lapidem exigenda sunt, qua ratione, non à Spiritu veritatis, sed ab ipsissimo Diabolo, cui viriliter inserviunt in perdenda hominum salute, profecta esse deprehendemus. Quæ omnia in Iesuitas quoq̃, quadrare Sole clarior est meridiano, qui licet haud raro, totis quod dicitur castris, dissentiunt à Calvinianis, tamen contra Christum & Evangelium esus facillimè in unum cœunt, & conspirant, ut virulentissimum suum dogma de Christi Salvatoris nostri Persona & Officio in Ecclesiam spargant, hominesq̃, miserè animâ & corpore occidant, vi, artibus, ac consutis dolis sanam doctrinam pervertant, ac extirpent, suamq̃, vanissimam, ac Scriptura

Ioan. Zonaras. Tom. 3. annalium de imperio Constantini Magni, sub finem.

Iosias Simlerus Tigurinus, in oratione de vita & obitu Petri Martyris. Tom. 3. operum Martyris.

sacra è diametro contrariam obrudant. Atq; hæ sunt illæ Simfonis vulpæculæ caputibus quidem aliò atq; aliò spectantes, caudis verò suis pulchrè colligatæ: ad subministrandas facies exurendo agro Domini. Dominus interin novit cogitationes hominum, quia vanæ sunt & dissipat considerationes illas impiorum & infatuat eorum consilia. Esa. 8 v. 10.

Christus solus est Magister Fidei.

Hoc est: *Authoritas docendi & statuendi in fidei & religionis negotio, non residet penès eos Magistros, qui pro suo lubitu decernunt in rebus fidei, & cerebri sui commenta pro decretis Spiritus sancti vendunt & aliis obrudunt, ac dominari & præscribere aliorum conscientis conantur: quemadmodum Papa vult haberi Magister fidei, qui teneat formam explicandi Scripturas, cum neq; quid dicat, neq; de quibus asseveret, sciit quicquam, ac verè in divinis rebus sit æquus ad Lyram. Verum hoc magisterium residet penès solum Christum, de quo vox celestis sonat, Hunc audite, ac, qui Evangelium ex eterni Patris sinu protulit & nobis enarravit. Joa. 1. 18. Ideò Christum interdicit discipulis, ne se Rabbi vocari sinant, quem titulum Scribæ & Pharisei sibi arroganter affectârunt. Hinc omnes homines, qui Christum, eiusq; doctrinam sequuntur, denominationem sortiuntur, quod dicuntur Christiani. Quando verò hodierno die, quædam Ecclesie à suis Reformatoribus vel Propugnatoribus nomen accipiunt, ut videlicet appellentur Ecclesie Protestantium, vel Ecclesie Augustanæ Confessionis vel Ecclesie Lutheranæ: sciendum est, id non ob hanc causam fieri, quasi nostre Ecclesie, alium fidei, quàm Christum, Magistrum agnoscant: sed hæ appellations, differentie causâ usurpantur, ut Ecclesia, quæ Augustanam Confessionem & prædicationem Evangelii, Doctoris Lutheri Ministerio iterum patet factam amplectuntur, ab aliis diversæ religionis hominibus Papistis Anabaptistis, Calvinianis, Stencoseldianis & similibus (qui omni titulo Christianorum gaudere volunt) discernantur, & hæc auctoritas eis opponatur. Sic Ecclesia tota ab Apostolis suam denominationem sortita est, ut dicatur Apostolica: Et credentes dicuntur Israelitæ secundum Spiritum Rom. 9. 8 factâ denominatione ab Israele, cuius fidem & opera imitantur.*

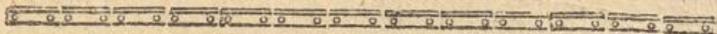
Inepti ergò sunt Calvinistæ, qui licet nobis movent, quasi non liceat aliquos appellare Lutheranos, nonnullos Calvinianos, aut Schvvenckeldianos: motu potissimum verbis Pauli. 1. Cor. 1. v. 12. quibus voces Corinthiorum reprobatur; Ego quidem sum Pauli: Ego autem Apollino: Ego verò Cephæ:

Cepha: Ego autem Christi: Vbi tamen utrobique, ingens est diuersitas. Nam Paulus, Cephas & Apollo eandem sonabant doctrinam: Lutherus autem, Caluinus, Schuuenckfeldus & alij longè diuersissimam. Proinde, qui dogmata sectantur à Christi Verbo aliena, hi iam à suis, quos sequuntur Magistris dilucidius discernendi causâ rectè ac meritò denunciantur; idè, Scripturæ autoritate, quæ profani cuiusdam Nicolai discipulos, Nicolaitas appellat. Apocal. 2. v. 6. Cùm ergò Caluini, aliam doctrinam, suis Auditoribus proponant, doctrinæ Christi contrariam, rectè ab Authore & Magistro Caluino, discipuli Caluini cognominantur.

Abusus non tollit Rei vsu.

Regulæ hæc confirmatur inductione. Exempli gratiâ: Satanas. Scripturæ Sacrae testimoniis, cœu instrumento quodam nequiter abusus est ad execrabilis errores & hereses stabiliendas: quemadmodum & doctrinâ Legis per suæ vanitatis organa trahit horribili abusu, ad confirmandam in hominum animis opinionem de propriâ iustitiâ operum. Non tamen concludere fas est, quòd propter horribilè abusum istum planè reicienda sint Biblia sacra. Sic Euangelij doctrinâ abutuntur homines ad carnalè securitatem, peccandi licentiam: sacratissimis verbis cœna (Hoc est Corpus meum) Sacrificuli abutuntur directè & ex professo ad Missæ Idololatriam celebrandam: adorabili illo nomine æterno Maiestatis Dei, Jehouah, abutuntur Iudæi ad Idololatriam plusquam Ethnicam in suo Schemhamphoras: omnibus beneficiis Redemptoris nostri Christi, ad execrationes plusquam Turcicas abutuntur sceleratè blasphemi, nomine Sacrosanctæ Trinitatis ad Magiam, ad superstitiones impias & incantationes diabolicas. Nec tamen sequitur, quòd nec Euangelium, nec verba institutionis, nec nomen Jehouah nec Trinitatis nomen amplius à nobis possit aut debeat usurpari: quandoquidem per detestabilem abusum, hæc omnia contrà suam naturam inferuire coguntur memoratis Satane operibus.

Deo soli laus & gloria Amen.

Errata.

Fol. 5. Lin. 11. lege Spiritu. Fol. 8. Lin. 5. pro 16. lege 10.

F I N I S.